

Hatodik évi folyam.

Pest, június 19-én 1859.

A Vasárnapi Ujság hetenkint egyszer nagy negyedrében egy és fél iven jelenik meg. — Előfizetési díj Buda-Pesten házhoz küldve vagy posta úton külön a Vasárnapi Ujságra félévre 3 ft., a Politikai Ujdonságokkal együtt 5 ft. uj pénzben. — A Vasárnapi Ujságra a Magyar Sajtóval együtt (a Politikai Ujdonságok nélkül) félévre 10 ft., július—septemberre 5 ft. uj pénzben. — Az előfizetési díj a Vasárnapi Ujság kiadó-bivatalához (Pest, egyetem-utca 4. szám) bérmentve utasítandó.

Rácz Sámuel.

(1744—1807.)

A halhatatlanság és dicsőség borostyánára nem csak a hadvezérek teszik magukat érdemesekké, kik neveiket a világtörténet lapjaira véres betűkkel írják fel: nem kevésbé megilleti az azon férfiakat is, kik a szelidebb muzsák szolgálatába állva a tudományok s szépművészetek előmozdítására, terjesztésére szentelik életüket.

Ez utóbbiakat azonban sokkal hamarabb elfeledi a világ, mint amazokat, mert hisz az ember természetében fekszik, hogy a rohanó árvizre, romboló tüzvészre vagy a dúló égiháborúra, melly házát elpusztította, sokkal hűbben emlékeznek, mint a csendes tiszta áldásos nyári napra, vagy a permetezve hulló, de azért nem kevésbé jóltevő lanya esőre.

Azt azonban még sem fogja senki kétségbe vonni, hogy azok, kik a tudományosság előmozdításában buzgón, s az embernek olly annyira kedves kényelem feláldozásával, az élő nemzedék s az utókor javára fáradoztak, habár az általok okozott haszon csak időszaki volt s újabb meg újabb fölfedezések s változó nézetek által idők folytán tulszárnyaltaték is: de mert becsületes fáradozásban s hasznos munkálkodásban tölték életüket — nem éltek hiában.

E feltűnő kifejezésű arc kép is olly férfit tüntet fel előttünk, ki szakadatlan munkássága, széles orvosi ismeretei s fáradhatlan hazafias jó igyekezete által mint tanár,

mint író a magyar orvosi irodalom terén nevének soha el nem enyésző emléket emelt.

Rácz Sámuel nevének a magyar orvosok előtt örökké emlékezetesnek kell maradnia. — Igen kevés az, mit e jeles férfiú ifjúsága s élete körülményeiről elmondhatunk, mert évkönyveink a csak nem igen rég élt jeleseink bővebb ismertetését illetőleg is igen hiányosak.

E jeles férfiú életrője azonban nem eshetik tárgya iránt kétségbe, mert ott van a tettek dus sorozata, mellyből elvitázhatlanul biztosítva van számára a borostyán.

Rácz Sámuel 1744-ik évi mártius 30-kán reformált székesülék szüléktől származott, később a jezsuiták terítették át s nevelték.

Ennyi mindaz, a mit róla évkönyveink emlékezetben hagytak, a következőket munkáiból s egyetemünk történeteire vonatkozó művekből kelle kibetűznünk.

1772-ben, mint azt Budán 1802-ben másod izben kiadott, az emberi élet általános ismeretét tanító könyvének előbeszédében írja, már végzett orvosnak kelle lennie, midőn „Bécsben számos betegek észlelésével és gyógyításával foglalkozék.” Majd Nagybányán kir. kamarai és városi főorvosi hivatalt viselt 1777-ig, a hol is írta 1776-ban először, két évvel később, midőn már a czimlapon „királyi tanítónak” nevezi magát, Pozsonyban és

RÁCZ SÁMUEL.

Előfizetési árak 1859-ik második félelvi folyamra postán küldve vagy Buda-Pesten házhoz hordva: a Vasárnapi Ujság és Politikai Ujdonságok együtt véve félévre 5 ft., évnegyedre 2 ft. 50 kr. ujpénz. — A Vasárnapi Ujság külön, félévre 3 ft.; a Politikai Ujdonságok külön, félévre 2 ft. 50 kr. ujpénz.

Kassán újra kiadatott *Orvosi oktatását*, Ürményi Józsefnek a „felséges magyar kancellária referendariusának“ azért ajánlva, mert az „teljes szívességgel javasolta felséges asszonyunknak, hogy ez a neve is behoztattnék az orvosi tudománynak országunkba, mely a falusi borbélyokat oktatná a közönségesebb nyavalyáknak orvoslására.“

Midőn Mária Terézia királyné 1769. végén a nagyszombati egyetem 3 karához t. i. a hittani, bölcsészeti és jogtanihoz, ezen utóbbit újabb adományozásokban részesítvén, az addig ott nem létező orvosi kart is kapcsolta, azt tanárokkal ellátta, s az egész egyetemet a Van Svieten, ausztriai főorvos és birodalmi közoktatási miniszter által a bécsi és prágai egyetemekre nézve behozott módszer szerint kormányozni elrendelék: a magyar orvos egyetemi tanári testület 5 tanárból állott, kikhez miután az egyetem a jézsuiták 1773-ban történt eltöröltetése után azok kezéből nem csak kiesett, de újabb, 1770-ben történt átalakításától számítva már *királyi egyetem* czime alatt még 7 évig Nagyszombatban tartózkodása után 1777-ben Budára a királyi-palotába az összes magyar nemzet általános terjesztésére áthelyeztetett: az addig foglalkozó öt tanárhoz Rácz Sámuel választott, mit ő 1794-ben kiadott. „*Borbélyi tanításainak*“ első darabjában következőleg említi meg: „Legelőbb a borbélyokat a belső nyavalyáknak orvoslására közönségesen a budai Univerzitásban tanítani kezdette a könyv szerző 1777. esztendőben novembernek első napján. Ilyen tanítások ennek előtte Magyarországon soha sem voltak.“

Ezen időtől kezdve szakadatlan munkásságban találjuk Rácz Sámuel az orvosi tudomány minden ágának magyar nyelvi meghonosításában, mellynek egyes szakmaiban bárha a nagy érdemű Páriz-Pápai Ferencz, Wessprémi István buzgón fáradoztak is: valóságos alapítója s atyja csakugyan Rácz Sámuel volt.

Mert azonkívül hogy a „*Borbélyi tanítások*“ első és második darabjában 1794-ben a boncztant, élettant, gyógyszeriant, kórtant, sebészetet, szülészetet, törvényszéki s rendőrségi orvostant s az ide tartozó királyi törvényes rendeleteket *magyar nyelven* már mind kiadta: „nállólóg kiadott egyéb munkálatainak s könyveinek száma, egy 1805-ben nyomtatott könyvébe bevezetett jegyzék szerint 25 darabra megy, mellyek közül csak kettőt, a füredi savanyu vizet illetőleg, irt német nyelven, azonban azt sem saját, de *Arátschy* Sándor neve alatt. A többieket latin, görög, de legfőképp magyar nyelven irta, mert míg görög nyelven egy, latin nyelven hét, addig magyar nyelven 12 külön könyve jelent meg.

Magyar művei közül meg kell itt említenünk a következőket: 1) *Orvosi oktatás*. Budán, 1776. Ugyanaz hōvitve Pozsonyban és Kassán, 1778. Ezen művét adta ki görögül Pesten, 1787-ben. 2) *Störck Orvosi tanításainak* első része. Budán, 1778. 3) *Haeckel Salétrom főzése*. Budán, 1780. Másodszor 1782. u. o. szintén harmadszor. 4) *Störck Orvosi tanításának* második része. Budán, 1780. 5) *A borbélyi tanításnak elei*. Budán, 1782. 6) *A skarlát hidegnek leírása és orvoslása*. Pesten, 1784. 7) *Physiologia*. Pesten, 1789. 8) *A bába mesterségnek elei*. 1785. 9–10) *A borbélyi tanításoknak* első és második darabja. Pesten, 1794. 11–12) *Orvosi praxis, vagyis: A betegségeknek leírása és orvoslása*. Budán, 1801. — Ezen nagyszámú magyar munkák lángoló honszerelmének s roppant munkásságának fényes és elenyészhetlen tanubizonyosságai. A Budára, majd később 1784-ben Pestre áttett egyetemen 1777–1786-ig gyakorlati gyógytant tanított a sebészeknek; ezenkívül a katonai kórházban nyilvános leczkéket tartott a betegágyaknál, s egyszerűs mind igen széles és szerencsés orvosi gyakorlatot űzött a fővárosban; 1786–1792-ig *boncztant*, 1792–1807-ben 63 éves korában bekövetkezett haláláig *élettant* tanított; 1786-ban és 1798-ban dekáni hivatalt viselt, 1794-ben pedig az egyetem rectorává választott. Mária Terézia királyné által koronás arany-érempénzzel, s nem tudni mikor s ki által királyi tanácsosczimmal tiszteltetett meg; ezenkívül Hontmegye karai és rendei táblabíráik sorába vevék fel.

Érdemei, miket a gyógytan körében szerzett, el nem enyésznek soha, műveivel a magyar gyógytannak letevő alapját, miáltal bárha azok, a gyógytan az idő ótai óriás haladását tekintve, nagy részben elavultak is már, azon igen figyelemre méltó tanúságot adá át nekünk, hogy *édes anyai nyelvünk a gyógytan tanítására teljesen alkalmas*. Műszavait nagy részben olly szerencsével alkotá, hogy közülök sokan mainap is használtatnak. *Illó ezért, hogy e nagy ember emlékezete közöttünk mindenkor áldásos maradjon!*

Az orvosi tudományok magyar nyelvi előadása akkor még valóságos *tünemény* levén, magyar művei az akkori egész tudományos világot annyira felvillanyozták, hogy igen sokan egész elragadtatással irták hozzá magasztaló örvendezéseiket, s többen ezek közül kötött beszédben tolmácsolák eltitkolhatlan hazafias örömi-

ket, mint Ányós Pál, pálos barát, Kármán, a tudomány sajnos vesztésére korán elhunyt Földi János, akkor Szatmár-Némethi város, majd később a Hajdu-kerület főorvosa; továbbá Váradi Balassi Pál növendékorvos és 1794-ben „összes hálás tanítványi“, s végül *Csokonai*, kinek üdvözlését az akkori idők gondolkozásának tolmácsaul legyen szabad ide iktatnom, melly is így szól:

Uram! örvendez a magyar
Haza, hogy a mostani
Eskuláp fiait hallja
Magyar hangon szólani;
Hogy görögmodi ruháit
Hippokrates letette,
S magyar köntösre váltotta,
S már azt is megszerette.
Galenus már Pestét lakja,
Szólván magyar nyelven a,
Hangzik a Dunának mindkét
Partjain Avicenna.
S mikor a magyarok ekkép
Örömmel kiöntik,
Akkor az Ur érdemeit
Szólják, s nevét köszöntik.
Zengjed vizek nagy királya
Dicséreteit Annak,
Ki szájába tiszta magyar
Hangot adott Hoffmannak:
Hogy a Beszkédnek felhőket
Megtetőző havasa,
Azokat a magyar térre
Visszahangoztathassa.
Különben nem árt azoknak
Semmi időhaladék,

Kivált, ha, a millyen az Ur,
Olyan lesz a maradék.
Hullatni fog a magyarság
Örömkönyvek záporát
Azzal öntözvén egy igaz
Magyar hazafi porát.
Mig magyar lesz, és a magyar,
Mig Burihót szereti,
Megmarad az Urnak neve,
Megmarad dicséreti.
En pedig kérem az Urat,
Kedves hazám képében, —
Kinek igaz hive leszek
Éltem egész rendében,
Legyen kedves az Ur előtt
Nemzetem dicsősége. — —
Minden igaz hazafinál
A legnemesebb vég e.
S tiszteletemnek e csekély
Felét vegye kedvesen;
Nyujtja ezt egy igaz magyar,
Egy hazafi szivesen,
Mig magyar vérről buzognak
Élet ere ágai:
Hazájának és az Urnak
Hive lesz — Csokonai.

Kálai Gábor.

Szülőföldemen.

(Nyomár, sept. 8-án 1858.)

Láttalak hát újra, szivtam ajkad csókját
Régi szerelmezem, édes kedves tájék.
Láttam a kis falut, a mezőt, az erdőt,
A hol én először napvilágot láték.
Olly setéten mentem, mint a felhős este.
Mire fényt csak egy pár halvány csillag feste:
Setét volt a lelkem, bánattal volt telve,
Csak édes vágyaim ragyogának benne.

Elmentem a házhoz, mellyben bölcsőm ringott,
Jaj de a réginek se hire, se hamva;
A két gesztenyefa, melly beárnyalá azt,
S olly szépen virágozott, régen ki van halva.
Megnéztem a kertet, mellynek tulsó vége
A dalos erdőnek széleihez ére,
Hol ugy elhallgattam a gyászos madarkát
Mellyet a lomboknak suttogása csalt át. . .

Elmentem jó áldott öreg tanítómhoz,
A ki belém oltá a tudomány vágyát.
Szivem dobogása jelenté, hogy a bu
Oszlani kezd, s belé a szent öröm szállt át . . .
És kérdezék sokat . . ő elbeszélte mindent,
Elbucszásunktól fogva élte hogy ment,
S közbe közbe egy pár halovány könyecseppje
A mit mondott szentül megerősítette.

Elmentem a völgybe . . haj de ugy mint régen
Nem futott előmbe csevegő patakja . . .
Akkor azt gondoltam könnyű gyermekésszel,
Hogy mindenik habját egy kis angyal lakja;
Mert ha belenéztem, láttam a kék eget,
S egyegy gyermekarcot, melly onnét integet . .
Virágai most is mind rám mosolyogtak,
Szót akartak adni édes illatjoknak. —

Elmentem megnézni a Bujárt, az erdőt,
Hol dajkám regéje csendült meg felettem:
Hogy ottan találtak engem bepólyázva,
Hogy én az erdőnek árnyában születtem.
S kérdezém az erdőt forró szeretettel:
Régi örömeim, hol találhatnám fel?
Elmaradtak tőlem, itt kell lenni nekik,
Elhozott vágyaim most őket keresik. —

Elmentem megnézni testvéreim sírját.
Enyészetnek indul rajta már a márvány:
De a szomorufűz most is épen van még,
Mint örökös bánat lefelé hajolván . . .

Köszöném részvétét neki, s az akácznak,
Mellynek lombjai e kedves sirra vágnak . . .
És azután lassan, forrón könyörögtem
Üdvökért, a kik rég szunnyadoznak ott lenn . . .

Láttalak hát mélyen szeretett szülőföld;
S a hogy kebeledre bocsátám az arczám :
Szép gyermekéveim ezüst harangjának :
Az emlékezetnek bűvös hangját hallám,
S hívó szavaira, mint a buzgó hívek,
Eltűnt örömeim mind eléjövének
S láti-ukra szépen kiderült a lelkem . .
Benned a vigasznak hajnalát felleltem!

Somogyi Ignác.

A csillagos ég.

Az egész előttünk ismert világban változhatlan igazságkép tünik föl, hogy csak a mi holt, a mit t. i. nem a teremtő erő, hanem csak a véletlen hozott egybe, vagy szélesztett el, mondjuk, hogy csak az illy holt test nem bir határozott központtal, terjedelemmel, csak az illyen nem bir bizonyos felső, alsó és jobb és bal részszel. Ellenben minden test, melly egy belső erő által alakult, melly erő rokon az élethez avagy a villanyos és delejes hatáshoz; mondjuk, hogy minden illyen test, bizonyos központtal, terjedelemmel, meghatározott belsővel, külsővel stb. bir, és e törvény kivétel nélkül mindenütt fennáll, az ásványország jegecedésétől egész az emberig.

A csillagos égnek általunk leginkább ismert részében, a bolygók rendszerében, szintén van egy szorosan meghatározott központ, az egyes köröknek bizonyos területe, s a bolygók pályakörének felső és alsó része, úgy hogy még a rendetleneknek vált üstökösök is teljesen alávetvék e szabályosságnak.

Az egészséges, fegyvertelen emberi szem által, éjjel az égen megkülönböztethető csillagok számát ötezerre becsülik. Ha az eget szemléljük, azonnal feltűnik, hogy az ég némely tájai igen gazdagon behintvék, nagy, világosan ragyogó csillagokkal, mások ellenben sokkal üresebbek. Leginkább feltűnik pedig az égen átnyuló ködalakunak látszó fényes szalag, mellyet *tejutnak* vagyis *Jakab-utjának* neveznek. A tejut nem más, mint álló csillagok halmazából alakult s az ég végtelenében kiterülő koszoru vagy gyűrű, mellyet mi a földről egész terjedelmében nem s csak részben láthatunk. *Herschel* a tejutban összecsoportuló csillagok számát 20 millióra tette, az újabb csillagászok pedig 80 millióra becsülik!

A mint látjuk, a tejut szélessége s fényének ereje nem mindenütt egyenlő, sőt gyűrűjének kétötöd része kettős szalaggal birni látszik. A tejutban a csillagok egyes csoportokban vannak összehalmozva, és az nem csillagrétegekből, hanem a csillagos égnek több gyűrűalakba rendezett rendszeréből áll. Tehát a tejut több egymásba tett s egymásból roppant távolságra álló csillag gyűrűkből áll, s minden illy egyes gyűrű, mint mondtuk, állócsillagok számtalan csoportjából alakult. E gyűrűk közül legalább a két belsőt a mi szemünk is megkülönböztetik s hogy e tejut vonala előttünk néhol kettősnek látszik, az onnét van, mivel e két gyűrű irányukbani helyzetében nem mindenütt fedi egymást teljesen, vagyis egyik gyűrű a másikat nem mindenütt takarja el előlünk.

A tejut egyes gyűrűi közt roppant távolságok vannak, melyekben kevés vagy épen semmi csillag sem áll s így majdnem teljesen üresek. Az egymásba tett gyűrűk pedig kifelé épen nem végtelen számban következnek egymásra; mert, a csillagászként, ha a csillagvilág egyarányban mindenfelé végtelen volna, akkor az éji égboltnak is minden pontja nappali fényben tündökölnék s éjjel napfény világolna, úgy hogy a mi szemekre nézve éj és nappal közt semmi különbség nem léteznék.

A tejutnak hozzánk legközelebb eső belső gyűrűjén belől is a csillagokat szembeötlőleg azon rendben állni látjuk, millyenben a tejuton levőket lenni szemléltük, és *Mädler* állításakint, az álló csillagvilágnak emez, a mi naprendszerünkkel határló tájában a csillagok semmiesetre sem képeznek egy gömbalakuan betöltött tért, hanem inkább a tejutéhoz hasonló gyűrűkbe látszanak tartozni.

A tejut gyűrűinek szintén megvannak északi, déli gönczeik (polus), vagyis felső és alsó részük; de birnak-e azok központtal is?

Valamint az egyes részeiben, úgy a világalkotmány összes egészében is uralkodni kell azon törvénynek, melly szerint a testek mindig egy központ körül forognak.

Hogy az álló csillagok is változtatják helyüket, s hogy a világuörben, mint a bolygók, ezek is mozognak: az már régtől tudatik. A mi napunk, mint a többi napok is, szintén mozog s halad bizonyos irányban, kísérve bolygóitól.

Hol van mind ezen mozgásnak alapja, oka? — Nem lehet az más, mint az általános suly vonzása, melly a látható világban minden egyes valóságnak (res) fenállását biztosítja, s mellyből a feldobott könek visszaeső mozgása, valamint a világtestek mozgása is, ered. E vonzásnak, valamint az egyeseknél, úgy az összes egésznél is, egy középből kell eredni. E közép a mi napunk nem lehet, részint mert erre nézve tömege, a világtestek összes tömegéhez képest, igen parányi, részint mert maga is forog az ismeretlen sulypont körül.

Hol kell hát a sulypontot keresnünk? Lehetne-e azt máshova gondolni, mint a hova az összes csillagvilág főálladéknak, a tejut gyűrűinek, sulypontja esik? És hol van ez?

Ha azon helyen, hol ez létezik, valamely nagy világtest állana, melly olly roppant tömeggel birna, miszerint tőle származnék azon vonzat, melly a napok seregét mozgásba hozza: úgy eddig azt a csillagászok bizonyosan megtalálták és fölismerték volna, ha tán nem is kiválóan felöltő nagy fénye miatt, de mindenesetre azon erőnél fogva, mellyet a napok körfutására gyakorol.

Mädler J. H. német csillagász állításakint, nem is létezik egy illy roppant nagy test, és az egésznek mozgását nem egyetlen világtestnek hatalmas tömege eszközli, hanem több csillagnak közel összeköttetése az, mellyből végre az erők azon vonzása származik, melly a napokat pályájukon fenn- és mozgásban tartja. Tehát ama keresett sulypontot valamely, a maga nemében egyetlen csillagcsoport képezi! melly már a régiek figyelmét is kiválóan magára vonta.

E csillagcsoport a *fiastyuk* (Plejaden), melly *heterény* nevet is visel, mivel hét csillagból állni látszik. Ezek közt az *Alcyone* csillag legnagyobbnak mutatkozik. A *fiastyuk*nak fényködhöz hasonló sajátos fénye onnét ered, mivel az nemcsak hétből, hanem egy egész csillaghalmazból áll, mellyet távcsövekkel jól ki lehet venni. E csoportnak közös központtal kell birni, melly ha nem is tán maga az *Alcyone*, de mindenesetre ennek közelében létezik. Hogy a *fiastyuk* csillagai nem véletlenségből állanak egymáshoz olly közel, hanem azért, mivel egy természeti egésznek részei: erről alig kételkedik valaki — és a *fiastyuk* épen mindezen csillagoknak egy egészszé szorosan egyesülése által képezi a csillagrendszer összeségének sulypontját; ez egyesülés által nyeri azon hatalmas erőt, melly őt az összes csillagvilág összetartó kötelékévé, fentartó alapkövévé teszi.

Mädler szerint, a *fiastyuk*, mint egy zárt egészszé idomult központrendszer körül, egy aránylag csillagszegény tér van, erre egy csillagokkal gazdagon behintett következik s így megy ez váltokozva kifelé, azon egész közbelső vidéken, melly a *fiastyuk* és a tejut első gyűrűje közt elterül. E közbelső vidéken találató eme csillagokkal behintett váltakozó téreken már mutatkozik a hajlam a gyűrűalakú, összefüggő egészszé egyesülésre, összefüggő gyűrűt azonban egyik sem képez. A mi napunk, rendszerével, s így a mi földünkkel is, együtt e közbelső vidéken foglal helyet és pedig egyikében a csillagszegény téreken, melly tértől kifelé még több csillagszegény s csillaggazdag tér következik egymásra váltakozva, egész a tejut gyűrűjéig. Hogy a tejutnak általunk megkülönböztethető két gyűrűjén kívül kifelé van még több gyűrűje is, az nem valószínűtlen, az azonban, mint főnebb mondtuk, lehetetlen, hogy e gyűrűk száma végtelen volna.

A mi napunk roppant és tulnyomó nagysága tömegénél és ennek vonzásánál fogva tartja maga körül bolygóit mozgásban; e vonzerő azonban kifelé mindinkább gyengébb lesz, úgy hogy minél távolabb esik valamely bolygó a naptól, mozgása is annál lassubb. Máskép alakul azonban e viszony az összes csillagvilág rendszerében, mellynek sulypontja a *fiastyuk*. Itt nem egyetlen test tulnyomó tömege, hanem több testek egyesülése gyakorolja a központ az egészet összetartó vonzerőt, és e vonzerő mindinkább növekszik, minél nagyobb a központot képező csoport kifelé, a körüle álló égitestek száma által; mert úgy kell képzelnünk, hogy az összes csillagvilág egy egészet alkot; s ez egész a központtól kifelé p. o. 2 millió mérföldre nagyobb, mint 1 millió mérföldre, tehát a 2 millió mérföldnél vonzereje is nagyobb, — melly e szerint kifelé mindig nagyobb és nagyobb lesz, úgy hogy például a

tejutra már nem csak a központ vonzereje, hanem azon egész csillagtömegé hat, mely a tejuttól egész a központi fiastyukig áll. És így kifelé menve minél nagyobb a csillagtömeg, annál nagyobb lesz vonzereje is.

A világűrben a csillagászok számtalan csillaghalmazt, fény- és ködfoltot fedeznek fel, de roppant távolságuk miatt nem lehetvén azokat tisztán kivenni, inkább csak következtetés után, szintén csillagtömegeknek tartják. Hogy e csillaghalmazok mind, a mi, s általunk épen most leirt, csillagrendszerünkhöz tartoznak-e, avagy szintén, a mienkhez hasonló, külön csillagrendszert alkotnak-e? még nem teljesen bizonyos.

Szapáry Péter.

Ama jellemvonás, mely villongó időkben a magyar nemzetnek mintegy czimeres sajtója volt, a népeletet tekintve, annak minden rétegeiben föllelhető. A gyermek, harcias játékokban találja mulatságot, az anya örömkönyűvel üdvözlé fiát, midőn először csatola kardot oldalához, az agg akkor fáradt ki kandalója melletti beszélgetésében, miután legalább is néhány véres csatát elregéle, miután több hőstemplite fel: hogy hallgató unokáinak legyenek biztos álmképeik.

Nem is tartották hajdan nevezetes családnak, mely lakain csatahősök arczképeit felmutatni nem birt; a hajdon ezekhez mérte szive dobbanásait; a vőfelek ezekre építettek reményeket, a fiuk jövője, az apák dicsősége ezen ragyogott vissza! A gyávát gunyolták, üldözték; ki még csatákon

nem volt, nem igen társalogták vele; sőt vadászmulatságaik is csak akkor voltak emlékezetreméltók, ha hősi kalandokkal szövettek egybe; maga a vadászat pedig, a legfenébb vadak ellenében is mintegy csaták előjátékának tekintetett. — Említett hősiünk is még illy idők sarjadéka.

Szapáry a XVII. század fia, tehát amaz idők sarjadéka, mellyek annyiszor megnehezültek fölöttünk, mellyek annyi vést és romlást okoztak, melyekben annyi hős magyar vér párolga el üdtelen! Már ekkor kimondá halálitelét fejünkre az ozmán, az ozmán, kinek büszke elbizakodottságában nem vala már kielégítő harc Magyarország, többre vágyott; Bécsnek is ura akart lenni.

A szabad magyar nemzet kemény vércsapásokat szenvedé; szörnyű mozem hadak cikázták be az országot; a magyar erő megtört, földeit pusztulás, alkotmányát enyészet, a nemzetet végromlás fenyegeté; ijedség, rémülés, és jajveszékélésnek mutatkoztak csak nyomai. Az ozmán ujongott, diadalmasan haladt előre mindenütt, rom, pusztulás, és enyészet mutatta minden nyomait; illyen az elbizakodott győző; nincs ember, nincs érdek, nincs tör-

vény, nincs kérelem, köny, rém, mely visszariaszsa; büszkén nyomult mindenütt előre, a magyar sorok már majd ki valának irtva, majd a székváros védelmére rendelve; hazánkban akadályozatlan tombola; a merre ment, a merre nézett, halál, fogság rab-szolgaság jelölte lépteit, szavait, intézkedéseit.

Szapáry köznemes családból származott, de ajka már gyermekkorában is mindig harczokat zengett, álmiai csataképek valának; nem látott örömet, csak fegyverben; nem remélt nagygyá lehetni, csak háboruban; lelke sugalmát követte, polgári kötelme utjára lépett, fegyvert ragadott. Nem volt magyar, kinek keblében az ozmán ellen határozottabb gyűlölet keletkezett volna, mint volt Péteré, tehát nem is volt életében vártabb pillanata, mint mellyben a törökkel kelhetett kardra. Péter még ekkor csak sarjadzó ifju vala, s a villogó fegyver nemcsak hogy nem riasztá, de sőt buzdítá, lelkesíté.

Az ozmán csapat már Bécs vivására sieté, Bécsnel Ausztriát hitte birhatni. Nem kiméle erőt, nem vért, fáradságot, csak a büszke Bécsnek nyakát szeghesse! — Az ozmán megszámitatlan csap-

patokkal sieté Bécs alá, az osztrák kormány is megteve mindent annak megvédésére; hivei, kegyenczei, felszólítottai, hadai kész elszántsággal léptek érette sikra; az izlam vakon rohan előre, s a székváros védői csufosan visszanyomattak. A védők között álla harczosai-val Szapáry is, és szintén visszauzetett. Elkeseredett, de el nem csüggedt; sőt bosszura gyult, s annál elszántabban várta az alkalmat. — Szégyenpir futotta el arcját, fegyveréhez kap, meg meglovára pattan, neki bátorítja csatárait: ro-

Szapáry Péter, mint Hamsabég foglya

han, öl, pusztít, a merre csak megy, a merre csak néz, tizszerezi a szomorú kölcsönt. Azonban háta mögé kerül az ellenség, körülszárnyalja a kis, de vitéz csapatot; hallatlan viaskodás keletkezik, áll a halálaratás; Szapáry is sebet kap, lehanyatlik lováról, s csak az ellenség örömrivalgása ébreszti fel őt ismét. Életének, a még virágzó és reménydus ifju életnek ez volt legszomorubb ébredése!

Szólni, buzdítani, csatázni akart ismét, kardja után nyul; nem szólhatott többé, nem buzdithatta társait, nem volt többé kardja, karja, a legnemesb honfi rabszija füzve, lóra vala lánczolva! Elképedt; midőn felocsudott, nagyokat nézett; társait, hiveit — a keresztény hadakat keresték szemei; minden hiában.

Egy kegytelen, több: szivtelen ember elé hurczoltaték; ha hatalmában áll vala, kinézi az ifju hős lelkét; ez mozdulatlan várá parancsát. Egyszer megnyilnak a méregedzette ajkak: „Lakolni fogsz, vakmerő“ ordít reá Hamsabég; Szapáry igen jól tudá, hogy mi jó sem vár reá; de a félelem nem birt erőt venni hős lelkületén; ő most is, lánczai közt is az vala, ki csatában; kérelhetlen

ellene vala az ozmának. Hamsa-bég reá löveli ismét boszus pilantásait, megnyitja ajkát, s illy szókkal dörg reá :

„*Le a kutyával, kétszáz korbács üdvözlétül!*“ S az embertelen poroszlok könyörület nélkül verik el rajta sorban; hanyatt fektették a rendületlen ifjut, felpéczezik lábait, s egy óranegyed alatt le lön verve husa a talpról. Nem nyögött, nem sirt, nem könyörgött; szégyennek tartotta, illyesmit cselekedni pogány előtt, fölöslegesnek olyan előtt, ki a keresztyénségnek kérlelhetlen ellensége vala.

Már ekkor Buda régóta török járom alatt nyögött, kiszenvettek a keresztyének, kiszenvettek a magyarok; az állhatlan sors Hamsa-béget is nemsokára Budára szólítá; Szapáryt is magával hurczolá; kiválasztá számára a legvakabb földalatti börtönt, odazárátá a nemes ifjut; penészes kenyér lön eledele, poshadt szalma ágya; hozzá szörnyü sebei is ápolás nélkül hagyatának; nem láta embert, nem látá a jóltevő napot, vesznie kellendett okvetlenül: ha az ép és ifju erő, ha a jótékony természet nem üditi fel az ifjut.

Felgyógyult végre a kiszenvedett rab; — másnak öröme-re szolgálándott a visszanyert ép erő, ennek nyomorára, kinzatasára szolgált. — Guny, üldözés, verés, baromi munka, koplálás lön osztályrésze; még ekének is eléje fogaték, csak épen hogy füvel nem tápláltak. Mire még építe, egyedül a mennyei gondviselés vala, mert erősen hívé: miszerint az, ki reá illy nehéz próbát küldé, nem hagyandja jutalmazatlanul szenvedéseit.

Barátja Batthyány szintén Bécs ótalmára siete, s nagyobb szerencse is kísérte utait, mint Szapáryét;

ő nemcsak el nem fogatott, küzdött diadalmasan, és több ozmánjt ejte foglyul. Így jutott hatalmába egy hirneves aga, kit fővezére titkos megbizásokkal meneszté Bécs alá. Az aga elbocsátatását minden áron sürgeték, de az Batthyány hatalmában vala, és ki is mondá határozottan: miszerint el sem bocsátandja, ha csak érette Szapáry ki nem adatik. Hamsa-bégnek engednie kellett, és Szapáry szabad lön.

Lehet képzelní, annyi méltatlan szenvedésre milly jól esett a szabadság, s honosai, harcztársai milly örömmel fogadák a kiszenvedett vértanut!

Már ekkor hanyatlani kezdett az ozmán szerencsecsillaga, a csatákat intéző hadur másképp veté el a koczkát; a büszke, fenhéjzós az elbizakodott muzulman egyre veretett, diadalmi babérok helyett gyalázat és rémület ült homlokán; csata után csatát vesztett, az irtó halál egyre pusztítá sorait, harczosai ezrenként fogaték el; hazánk elfoglalt várait, városait egyig elejté, Buda az ősrégi város, melly már 145. évig hordta a zsibbasztó ozmán járomot, szintén visszafoglaltatik. A hirnevesb török foglyok között Hamsa-

bég is ott vala. — Ennyi s illy fényes diadalmaként hála adatván az Urnak: a kiszenvedett nép számára is örömmünnepek rendeltettek. Minden arczon nyilt öröm, minden házban közünnep vala látható. Fényes példával ment elő a Lotharingi herczeg, ki első sietett megvendégelni hőseit.

A győzelemdiszítette hősök koszorujába meghitta Szapáryt is, kit mindig figyelemmel kísére, kinek igen tudá méltányolni szenvedéseit. Szapáry megjelenik, s az ünnepelel hősök sorába vegyül; tán épen csatákról szóltak, midőn az ajtó véletlen felnyilik, s mig a herczegre várnak, az emberkinzó Hamsa-bég vezetetik be. A mennyire mindenkire váratlan volt e megjelenés: annyira aggodalomteljes a bégre nézve az ezen szobába vezetetés; midőn pedig félénk szemei Szapáryval találkoznak, életreményéről is teljesen lemonda. —

Belép a herczeg, maga elé hívja Szapáryt, és így szól:

„*Vitéz Szapáry! ime keszedebe adom a keresztyénség eme legdühösebb ellenségét, tőled függ, rajta tetszésed szerint boszut állani.*“

— Szapáry meghajtja magát a szives herczeg előtt, s illy szavakat hallata:

„*Rajtam és több keresztyén társamon halatlanalacsony-ságot követtél el, s ime most teljesen hatalmamban van, mindazon méltatlanságokat visszaadni: de én keresztyén vagyok, keresztyén ember nem ismer boszut; vallásom isteni alkotója így szól: Szeressed ellenségedet is, s én e parancsot örömmel teljesitem. Hamsa-bég! vallásom megbocsát az ellenségnek, a magyar nem szokott alacsony boszut állani; kelj fel, én megbocsátok, te szabad vagy.*“ A kö-

Hamsabég, mint Szapáry Péter foglya.

rülállók néma tanui valának a váratlan jelenetnek, Hamsa-bég pedig nem vala képes felfogni a mondottakat, sőt a legnemesebb szavakban is csak gunyra gondola.

A muzulman csak nézett és bámult. „*Lehetséges-e mindez?*“ kérdé végre elfogódva, *nem, halandó illy nemesszivűségre nem képes; csalódással csak boszuállásod diadalmát akarod növeszteni.*“

Most több ajk szólamlík meg egyszerre, s fennen bizonyítják, hogy Szapáry nem szokott hazudni, soha nem lihegett keble boszut. Az ozmán tagjai vonaglani látszottak, de erőt vön, és szóla:

„*Most már csakugyan látom, hogy ti igaz Istenben hisztek; illy nemesen csak keresztyén cselekedhetik. Asonban rajtam többé mindez nem segít; én a legalábbvaló bánásmódot vártam, hasonlót az enyémhez, s hogy megaláztatásomat kikerüljem, mérget verék.*“ Elszörnyedtek a jelenlevők; de Szapáry ura lön érzelmeinek, papot és orvost hivat azonnal.

Pap és orvos nemsokára megérkeztek. A bég újra kezdett élni. Élete azonban csak néhány hétre terjede; a méregnek csak hatályát leheté késtetni.

Ez alatt megbánván tetteit, bocsánatot esdett, és keresztyén lön.

A bég keresztyén lett, Szapáry megjutalmazottaknak hitte szenvedéseit.

Végre elérkezett siettetett órája, meghalt mint bünbánó, leg-nemesebb barátjának Szapárynak karjai között.

Szapáry is kilábolta bajait, szerencse és tisztelet kísérte minden nyomait, korának ő volt egyik legemlegettebb hőse. Ura, királya sem feledkezék meg róla, kiról harczársai annyi vitéz tetteket emlegetének, kiról minden tiszta keblü honfi magasztalt sággal szóla: ura királya is szívesen emlékezik meg.

Hogy polgári érdemeit, harczias csekedeteit, példás vitézségét és ritka jellemü keresztyén tettét kellőleg megjutalmazza: grófi méltósággal diszíté fel.

A Szapáry grófoknak ő lön törzsatyja. *Sárogy Béla.*

A köhalmi gyógyforrás.

(Erdélyben.)

Köhalom (Reps) a hasonnevü járás székhelye, csinos mezőváros, jól épült kő- s többnyire cserépfedelü házakkal, kikövezett széles utcákkal s szép négyszegü vásártérrel, mellynek keleti oldalán az ódonalaku ev. templom bádofedelzetü tornya diszlik, Brassótól és Fogarastól csaknem egyenlő, mintegy 3 postai állomásnyi távolságra fekszik. Felette egy kupalaku barna bazalt szirt-csucson dőledeznék egy régi vár romjai néhány még fennálló lakrészekkel, s a nyugatról Fogaras felőli országon jövő utasnak meglepő látványt nyujtva. E várszirt alján buzog fel azon kénforrás, melly egyedül képes e helynek a földrajzilag nevezetese sorában jeles kitüntetés biztosítani. Dr. Schwarz a „Satellit“ idei 47. számában igen szépen és szakavatottan ismerteti e forrás nagy hatályu gyógyerejét, reá alkalmazván a nőkről közmondát igazságát: „az a legjobb, kiről legkevesebbet beszélnek.“ — Ezen ismertetés után elmondjuk a magyar olvasó nagy közönségnek azt, mi e forrást a szenvedő emberiség előtt szintolly keresetté és divatossá tehetni igénylendi, mint bármely e hazai, sőt külföldi elhírlüt fürdőhelyek.

Rég tudá a környék e viz gyógyhatályát, főleg makacs görvélyes, csuzos és köszvény-bajokban, s a hires cs. k. ezredorvos Dr. Peschke ezt orvosi vizsgálat alá vévén, határozottan legbiztosb gyógyódnak nyilatkoztatá a mondott bajokban e vizbeni fürdést. De hogy e használat nem lön olly általánossá és elhírhedetté, mint érdemi vala, azt a fürdőhelyiség hiányos volta okozá főképp, melly inkább csak helyi szükségletre volt ugy a hogy összeállitva. Most azonban e bajon tudatva van. Miután kereskedő *Jakobi M. G.* e fürdőt birtoksajátjává tette, fáradszatlan igyekezettel s költséggel nem kimélve, olly állapotba hozá azt, hogy a jelenleg a legkényesb igényeknek is kielégítésül szolgálhat. Már most a drága kő hozzáálló körzetbe van foglalva. A főforrás kutfeje a sziklában egy terjedelmes viztartóba vétetett. Kényelmes fürdőház épült társalgási teremmel, 5 fürdő-szobával, mindenikbe két kád. A régi fürdőépületben 3 fürdőszoba, ugynevezett szegények fürdője, kijavitva. A vízmelegítőt gőzüst hozza működésbe. Szóval, az egész fürdőintézet kényelem-, rend- és tisztaságban semmi kivánnivalót sem nélkülöz.

E már most kimerithetlen bőségü gyógyviz természetvegytani tulajdonai következők:

Frissen meritve tiszta, erős sósizü, s a kénvíz éleg sajátságos, állott tojásbüzü szagát érezteti. Hosszasb állásban, a szabad légen, téjzavart kap, a belőle kirepülő kén- és kevés részben kénvas-szesztöl.

Mérséklete 6—9° R. nem állandó, inkább a légkör hőfokozatától s nedvnyomatától függő, minthogy a forrás a föld felszínéhez közeli rétegek-ből só- és agyagtelep közöl buzog fel.

Járási főorvos dr. Müller és bécsi egyetemnél vegytantanár dr. Redtenbacher által tett vegytani bonczolat szerint a specificus suly 1.024.

Egy polgár-font = 16 uncia ásványvizben van állandó alkatrész 207.590 gran.

1. Kovacs-kő-savany (Kieselsäure)	0.445 gran.
2. Agyagföld vasoxid- és phosphorsavanynyal	0.145 „
3. Kénsavanyos méz	2.334 „
4. Chlorcalcium	2.104 „
5. Chlormagnium	2.088 „
6. Chlorcalium	25.136 „
7. Chlornatrium	168.476 „
8. Egyszerü szénsavanyos méz	3.072 „
9. Egyszerü szénsavanyos magnesia	3.901 „

Összesen . 207.701 gran

repülő alkatrészek:

1. Szabad szénsavany csak annyi mennyiségben, mi a méz és magnesia szénsavanyos savát bicarbonatumba átváltoztatni képes.

2. Kénvíz éleg (Wasserstoffgas) gyógyszerész Melas által magánál a forrásnál meghatározva 2.098 gran.

Ezen bonczolat szerint tehát e gyógyforrás azon kénforrások közé számítandó, mellyekben a chlornatrium tulnyomólag találtatik, és így az acheni és mehadiai vizekkel rokon, s némileg sósfürdői jellegü is.

Ha hát egyrésztől kénfürdők viszonylagosan csekély mennyiségü álló

alkatrészekkel hatályos gyógyeredményeket mutatnak (Baden, Bécs mellett), ha továbbá másrésztől egészen egyszerű sósvizek hasonlólag szép therapeutikai fogamatosságukért a legkedveltebb divatfürdőivé váltak a jelen időnek (Isehl, Vizakna, tengeri fürdők), ugy bátran következtetni lehet, hogy olly gyógyviz, melly lényeges tulajdonait mind a két előbb említettnek olly szerencsés vegyületben birja, csudahatásu gyógyerővel van megáldatva. És ez észleleti tétel a tapasztalat által fényesen igazoltatik a köhalmi gyógyviznél.

Kórállapotok, mellyekben e viz gyógyítólag, mint fürdő alkalmaztat-hatik és eredménydus sikerrel használható:

1. Közönséges görvélybajok (scrophulosa), scrophulosus szemgyuladás, fülfollyás, kelések, csonttörés.

2. Csuz és köszvény minden nemei.

3. Chronicus érczmérgesések:

a) Higanykór, mint a tükrögyárnokoknál, aranyzóknál és ollykor a kalaposoknál is, de főleg a bujasenyveseknél a higany mértéktelen használata által előidézve.

b) Ólomkórság (ólmokólika, fejr kór, zsibbadások stb. fazekasok, betűszedők, pléhesek, óntöntöknél).

4. Bőrbetegségek légiói.

5. Női nemi bajok.

6. Chronicus tüdőbajok, rekedtség, mire a vízkénéleg egyszerű belehellése gyógyítólag hat.

Az elősorolt bajokban szenvedők számára megnyilt e fürdő mult évi június 30-án, s a tulajdonos egész erélyvel jár el, hogy a méltányos igényeknek elégtétessék, Egyszerü fürdés díja elég jutányosan 12 krban van szabva. Szállás, élelem Köhalmomban jó, és a jelen pénzzsük-időhöz képest olcsó. A beteg kedélyét itt a csinos városka szép, regényes környéke, a mindig tiszta, semmi gyári kiközölgéstől nem büzhített lég; a szorgalmas és iparos lakosok becsületessége, sőt barátsági vonzalma deritvén, minden ide- szándékozó előre biztosítva lehet, hogy itt az év bármely szakában jó és kényelmes szállást kaphat, s minden körben szívesen látott vendég leend. — F.

László Károly levelei Amerikából.

V. *)

Chinameca (Mexico), aprilis 30-án 1859.

Mielőtt az indiánokról írnék ismét, előbb elmondom, hogy micsoda hely az, hol ezen leveletem írom, hol jelenleg ideiglenesen lakom. *Chinameca* (olv. Csinameka) Minatitlantól nyugatra 2½ német mérföldnyire, erdőkkel s berkekkel buján borított hullámzó rónavidéken fekszik, mintegy száz lábbal a tenger színe felett. Minthogy a falu egy lapos dombtetőn terül el s közelében sem tó, sem folyam, sem mocsár nincs, a levegő itt sokkal szárazabb, tisztább és egészségesebb, mint Minatitlanban. Ugy hogy azok, kik Minatitlanban nagy betegségbe esnek, felüdülés végett rendesen idevonulnak ki. — *Chinameca* a Tehuantepek földszorosi legrégebb faluk egyike. Midőn 'a spanyol hős *Cortez* a 16-ik században ezen vidéket meghódította, ezen falut már itt találta. S minthogy az itt és környékén lakó indián asszonyok szem- betünőleg szebbek voltak, mint a tartomány egyéb részeiben levők, az itt megforduló utas könnyen megfoghatja az okát annak, hogy az akkor csupa indián falu lakosai most már az indián arcvonásokat egészen levetkezett, sok esetben tiszta fehérbőrü, mivel fajú váltottak. *Chinameca* lakosainak száma mintegy 1500. Ezek között van egy „hideg kovács“, egy munkáért sohajtozó csizmadia, egy szabó, két asztalos és 2—3 boltos. A lakosság többi része földmivelésből (akaram mondani: a föld önkéntes terméséből) élő henye nép. A faluban van egy templom, egy-egy iskolácska a fiuknak és leányoknak, egy pap, egy tanító és egy tanítónő. A házak részint cser- rőppel fedett téglá-épületek, részint vályog vagy indián modorban készített f.lak, pálmafa levéllel fedve. A templom ezüst edényekben és ékességeiben gazdag; de az ezen országban szokás szerint benne egy szék sincs. A legnagyobb ritkaság ezen faluban a templomban levő hangmüszér, melly hogy orgona, fürkésző vizsgálat után az ember kitalálja. Ez egy négylábos álló ócska lapos ládika, mellynek tetején lyukak vannak furkálva s azokba 47 össze-visszahorpadozott sip van állogatva s viaszszal letapasztva. A sipok sem elől, sem hátul nincsenek eltakarva. A 47 siphoz van 48 billentyü. A szelet szolgáltatja két nagy kézi-fuvattyu (mint milyen a magyarhoni vándor foltozó cigányoké). No de bármilyen legyen is ezen orgona: ezen országban ez is nagy ritkaság. A lakosok városiasan öltözködnek, azaz: a férfiak egy ingben és gatyában, néha pantallóban, az asszonyok egy ingben és derékig érő szoknyában járnak. Lehet azonban indiánosan öltözött félmeztelen asszonyokat és egészen meztelen nagy gyermekeket is látni. E paradicsomi divat ezen forró éghajlat alatt — hol a nap délben már is zenithünkön van — igen kellemes; de mi polgárisultak azt nem élvezhetjük.

Az északamerikai utazók után tudják kedves olvasóim, hogy az észak-amerikai indiánok hires lovaglók, szenvedélyes jó vadászok; s alig van hirlapszám, mellyben egyik vagy másik indián tribus véres csatájáról ne olvasnánk az egyesült státusok rendes katonai csapatai ellenében. Az ottani indiánok harczszomjasok, s harczban bátrak, kétségbeesetten harcolnak. Az itteni indiánok más agyagból gyúrvák. Ezeket az ember lovon vagy öszvéren is csak akkor látja, midőn tanyájukról terméket hoznak haza vagy a piacra. Még természetmányaikat is többnyire hátukon viszik mérföldekre, midőn apa, anya s gyermekek egy-egy hátterhet visznek, melly puha szifforma fahajon lógg homlokukról. — Vadászatra, mint bármely más dologra, az

*) Lásd Vasárnapi Ujság 1., 5., 9., 22. számait.

itteni indiánok restek. Vad tömérdek van, s bárha egy vadkacsának az ára féldollár s egy vadlúdé vagy fácáné egy dollár, s bárha ezek rövid utána-járással nagy fúradtság nélkül lőhető, az indián inkább félmeztelenen „hamaca“-jában *) hintázza s szivarozva henyéli el a napot, ebédül a „mindennapi kenyér“-rel (akaram mondani: tortillával) s a vízben főzött szűz paszulylyal megelégedve, inkább, mint hogy 2-3 dollárt keresne s jobb ebédhez guggolhatna. — Harciaságukról mit mondjak? Ha őseik sem voltak harciasabbak, úgy Corteznek nem sok lőport kellett hódításukra elvesztetnie; mert gyávább népet, mint az itteni indiánok, soha sem láttam. Képes az itteni indián bárkinek méltatlan megtámadását, ütlegelését bárány türellemmel állani, a nélkül hogy legalább karját emelné fel feje fedezésére. Ha valamely reá megboszankodott kreol vagy külföldi, bárha méltatlanul pirongatja vagy káromolja, ő meghunyászkodva mondja: „Igen, uram.“ Indiánokat egymással verekedni vagy csak perelni is soha sem láttam, mint ha ereikben savó folya s kebleikben érzés és indulat sem volna.

A főbbiek után azt kérdehetnék olvasóim, hogy az itteni indiánok tehát talán soha sem dolgoznak? De igen, dolgoznak ők, ha gyomruk s adósságuk kényszeríti. Az ugyan, mit mindennapi élelmük megszerzésére dolgoznak, nem sok, s abból pálinkára misem jut, pedig az indián még talán tortilla nélkül is könnyebben el tudna lenni, mint pálinka nélkül. Innia kell; de pénze nincs. Iszik hát hitelre. Házasodik, vagy gyermeke születik: jó napot kell csinálnia; de pénze nincs. Kőlesön kér hát a korcsmárostól, boltostól vagy valamely földbirtokos kreoltól. A fizetési határidő eljő. Az indián természetesen fizetni nem képes. Ekkor a hitelező neki azt mondja, arra kényszeríti, hogy adósságát napszámban dolgozza le. — Nemrég töröltetett el a törvény, mely szerint az adós indián köteleztetett adósságát hitelezőjének folytonos napszámmal ledolgozni, azaz addig volt ő hitelezőjének szolgálja, bizonyos kitűzött bérért, míg adósságát le nem tisztázta vagy ő helyette azt valaki más ki nem fizette. Ugyanis gyakran megtörtént, hogy az eladósodott valami okból hitelezőjétől máshoz kívánt menni szolgálatba. Illyen esetben köteles volt hitelezője neki bizonyítványt adni, hogy neki mennyivel adós. Ezen irással kezében ő más gazdát keresett, s a ki az irásban összeget az adós előbbi hitelezőjének kifizette, lett ura az indiánnak míg az adósságát le nem dolgozta vagy más valaki azt a helyett ki nem fizette. — Az egyesült státusok déli államaiban van törvényes rabszolgaság. Ott a rabszolgákat veszik, s azok a vevőnek vagy őket nevelőnek tulajdonai, s épen azért azoknak érdekében áll azokat jól tartani, egészségükre vigyázni, őket gyógyíttatni s hosszú életűekké tenni. A rabszolga ott elnyomorodása, elvénülése esetére is biztosítva van. Itt a dolog nem úgy áll. Itt — hol a törvény azt mondja, hogy a rabszolgaság meg nem engedetik, s még az egyesült státusokból ide szökött rabszolgák is, mihelyt ezeket földre lépnek, szabadokká lesznek — itt, mondom, az egyesült státusi rabszolgaságnál, az urra jobb, olcsóbb, de a szegény indiánokra nézve rosszabb rabszolgaság van. Itt néhány dollár adósságért a szegény indián köteles hitelezőjének mint rabszolga dolgozni, néha egész élete hosszant, vagy legalább elerőtlenedéseig. Míg a rendszeren fogadott szolgáknak, cselédeknek 10-20 dollárt adnak egy hónapra s enni; az adósságért rabszolgául kényszerítettnek élelem adatik magának és 4-6 dollár havonként beszámíttatik adóssága törlesztésére. De ezen törlesztés ritkán történik; mert az adós indiánnak, ha családja is van, s azt magával tartja, ennek élelmezéséért ő gazdájának fizetni köteles; ruházni is kell magát s családját, s pálinka nélkül ő nem élhet. Mindezeket ő gazdájától kapja, ki ezt kettős krétával falroni el nem felejt. S ennek következménye az, hogy a szegény indián, a helyett, hogy adósságát letisztázná, azt még neveli. A jószívű gazda azonban vigyáz, hogy az többre ne nevedjék, mint mennyi annak szolgaságát neki biztosítja, a nélkül, hogy neki

*) A „hamaca“ a legkényelmesebb, leghasznosabb, legszükségesebb és legáltalánosabb butor ezen országban. Ez egy 6-7 láb hosszú s 4-5 láb széles háló, melynek szála az „Agave Americana“ leveleiből nyert, durva kenderforma rostból fonatnak. A háló végeihez 4-5 láb hosszú sok szál van kötve, melyeknek másik végei (a háló mind egyik végén) egy-egy hurokban végződnek. Ezen hurokokra egy-egy kötél körtetik s azoknál fogva a háló a szobában vagy az eresz alatt a gerendákhoz, a szabadban élőfákhoz kötve fölakasztatik. Az ember erre ülve vagy bele fekvé, magát hintázza. Ebben az az előny, hogy a testet nem csak semmi nem melegíti, hanem a hintázás által az ember magát legyezi, s egyuttal a legyeket és szunyogokat magától visszatartóztatja. A hamacát használják ágyul is mind a házakban, mind különösen utazás közben az itteni erdős vadonban, midőn abban az az előny is van, hogy hangyák, mérges pókok, skorpiók és egyéb boszantó mászó férgektől biztosan alhatik a fáradt utas; s az egész hamaca 4-5 fontnál többet nem nyom.

L. K.

drága lenne. Az illy rabszolgákkal erősebben dolgoztatnak mint a rendes napszamosokkal, s az indiánok ekkép készen, zugolódás nélkül dolgoznak, míg az ember őket szabadon, bármilyen napi bérrel sem bírna munkára venni. Efficke kényszerítő törvény a köztársaság némely státusaiban még most is létezik, de a többiekben az el van törölve; hanem a tudatlan indián azt nem tudja, s az értelmese az velük — a maguk hasznára — nem tudják, s a törvény szolgálja a törvény áthágását a köztársaság javára elnézik, mert látják azt, hogy a henyé, dologkerülő indiánokat munkára bírni csak ekkép lehet. A kávé, cukor, kakaóbab s dohányból a mi itt benn emésztetik fel és kiszállítatik, nagyobb részint illyen kényszerített munkával természetik.

A Tehuantepek földszorosi földek — tulajdonosaikat tekintve — három félek, u. m. közséi-, magán- és nemzeti birtokok. Minden községnek van a kormány által bizonyos mennyiségű határ (mintegy egy négyszeg mérföld) örök tulajdonul adva. Ezt a lakosok felosztatlanul használják. Az erdőtelen vizenyős helyeken közösen legeltetnek. Az erdővel sűrűn benőtt, emelkedettebb földekből pedig mindenki ott, hol és a mennyi neki tetszik és mennyit mivelni bír, irt magának, azt dorongokkal bekeríti, és ő maga s nemzedéke azt háborítatlanul bírja, de azt senkinek el nem adhatja. Az illyen irtványokat a földszoros ezen északi rónáján, több esetekben, bekeríteni egészen szükségtelen, mert a ritkán álló fák alatt a bokrok, juhszalagok, vadszölők s számtalan futó és egyéb növények olly buján és sűrűn nőnek, hogy azokban az ember 4-5 lábnyira nem láthat, s ha az ut és irtvány között 15-20 lábnyi széles irtatlanul hagyatik, azon semmiféle marha keresztül nem törhet. — A magánbirtokok itt olyan formák, mint Magyarhonban a nemesiek voltak, azok rendszeren a hazának tett valami jó szolgálatért adták a kormány által; gyermekről gyermekre szálltak, s azok által osztatlanul használtattak épen akkép mint a közséi birtok a lakosok által. Az osztályos rokonok illető részeit bárkinek eladhatják, ki azokat szintén osztatlanul használja. De hiszem, hogy a külföldiek ide tódulása, földek vásárlása, a népesedés, s a vasutnak itt keresztülvitele a felmérést és tagosítást rövid időn szükségessé teszi. — A Tehuantepeki földszorosnak nagyobb része nemzeti birtok. Ennek a kormány általi felmérése most van munkában. A felmérés bevégeztetvén a föld feldaraboltatik és piacra hozatik. Nem kétlem, hogy akkor a szorgalmas északamerikaiak csődülni fognak ide. A kövér rónákban s a sziklás hegyekben rejlő kincseket fel fogják turni, napfényre fogják hozni s a most gazdagságát nem ismerő vadont, gazdag, mivel, szorgalmas országgá fogják változtatni, s talán az Egyesült Államokhoz csatolni, mi az Egyesült Státusiak nagy részének forró ohajtása, sőt alig titkolható terve.

Önök, t. olvasóim, most a legkellemesebb évszakot élvezik, mi pedig itt a legforróbb évszak közepén lihegünk és izzadunk. A nap délen fejünk fölött van s a felhőtlen égről szinte olly égetőn süt, mint a Phaeton kocsi-kázásakor. A föld olly száraz mint a süttő kemence feneke. Az emelkedett legelők kiszáradvák, de az erdőket és berkeket a hűvös, éjjeli nagy harmatok zölden tartják. Az a szerencsénk, hogy az éjszakák hűvösek, s ember és állat nyughatik. Ha az ég borult s a szél északról (a tengerről) fu, még nappal is kellemes; de az utóbbi napokban déli szelek mindenre igen tikasztók. Az egynevezett „száraz évszak“-nak april és majus, a legforróbb két hónapja. Juniusban a záporok gyakoriak s léghűsítő és frissítő. — Fogalomszerzés, és a magyarhoni ez időbeli légmérséklettel összehasonlítás végett az ezen hónapbani jegyzeteim kivonatát ide írom:

Időjárás Chinamecaban, aprilben 1859.

N a p	Hévmérő állása (Reamur)			Légmérő állása (Aneroid)			S z é l					Eső esett	J e g y z é k.
	alsó	felső	közép	alsó	felső	közép	semmi	kelet v. nyugat	del	észak	hüvelyek		
1-10	18.7	28.2	23.45	29.70	29.87	29.785	—	1	4	5	0.05	A második rovatba vizsgálatok történtek 7 óra d. n. A harmadik rovatbeli vizsgálatok történtek 2 óra d. n. Ezen hónapban erős szél csak egy volt, szélvész egy se. — Két este volt villámcsapás dörgés nélkül, és két este dörgésel.	
11-20	15.1	27.8	21.45	29.62	29.98	29.80	—	—	4	6	0.05		
21-30	16.4	28.6	22.50	29.63	29.98	29.805	1	—	6	3	0.05		
Az egész hónapban	22.46			—	—	29.797	1	1	14	14	0.15		

T Á R H Á Z.

Kakas Márton a színházban.

CVIII. Levél. „A műszeretők“ vigjáték, írta Szigligeti.

A „műszeretők“ jelszava volt a versenyen: „terem a bolond, ha nem vetik is.“ Csakhogy a darab nem hű a jelszavához, mert itt, kérem alásan, nagyon is vetik a bolondokat, veti pedig őket szép szemével egy szép táncosné, még pedig erényes táncosné, a ki már magában is ollyan ritka virág, hogy azt okvetlen vetni, vagy ójtani kellett, mert az magától nem terem. Az egyik bolond egy fiatal ember, ki hogy a táncosnéhoz közel lehessen, statisztának áll be a színházhoz s cipőszalagjai után eped; másik egy fővárosi gavallér, ki az előle eltűnt művész után a félországot bejárja; harmadik egy vén nagybátya, kit miután nagyon sokszor rászédtek a táncosnék, végre megátkozta őket s a legelső látásra ez egybe ismét beleszeret s nőül akarja venni; a negyedik egy unokaöcs, a ki őt valósággal nőül is vette, de titkolja;

az ötödik végre egy tisztartó, a ki mindezt meg akarja akadályozni. A sok nemokos ember mind egy faluban jó össze, a nagybátya jószágán, hol az unokaöcs titkolni akarja házasságát s csak miután nagybátyja kinyilatkoztatja, hogy a művésznőt érdemesnek találja nőül kérni, akkor vállalja meg, hogy már ebben őt megelőzte; a tisztartó fia is megtér aztán s elveszi a tisztartó gyámleányát, a fővárosi gavallér is hazatér, hanem ennek szegénynek kijutott a bajból, mert még most is játszsza a műszeretők folytatását, de a mit már nem Szigligeti irt; tudniillik egy ismert urat, véletlenül, vagy akarva? személyesítvén a szinpadon, e miatt most válogatott alkalmatlanságokat szerzett magának s kénytelen ollyan kritikussal szembe állani, a kik nem irnak az újságba. A közönség ezuttal csak félér volt. Az a mult-kori nagy ütközet nagyon demoralisálta a néző-sereget, azóta nem állja a csatát.

Kakas Márton.

Viadal a rozmárokkal.

A Göncztenger (Polarmeer) legcsudálatosabb lakói közé tartozik egy állat, mely voltaképen sem hal, sem négy lábú, melylyel a természetvizsgálók sincsenek teljesen tisztában s melyet az ottani lakosok különféle néveznek néhol tengeri oroszlánnak, tengeri tehénnek, máshol tengeri lónak, holott sem oroszlánhoz, sem tehénhez, sem lóhoz a legtávolabbról sem hasonlít. Jobb egy másik elnevezése, a tengeri elefánt, de legtöbbször *rozmárnak* (Wallross) hívják.

Ez állat ugyan eléggé otromba, akkorra mint egy középszerű ökör, de igen békés, jámbor természetű; eléggé rut, de simulékony és élénk; bőre igen kemény, de szive lágy és igen ragaszkodó. Csak akkor jön dühbe, ha megütik vagy kényelmeit megzavarják, s támadásra csak akkor bátorul, ha kiscsineit vagy társait bántalmazzák. Társait, mint barátait kedveli. Saját bajait nagy türelemmel viseli.

Ha az ember egy rozmárt megtámad, a többiek azonnal elhagyják nyughelyüket vagy a jégen üzött akármiféle foglalkozásukat és segítségére sietnek. Rajzunk egy ilyen jelenetet tüntet fel.

A Trent hajó legénysége unatkozott s néhány legény engedélyt nyert, egy csolnakon megkísérteni pár rozmár elfogását, melyeket távolban a jégen és a vízben megpillantottak. Sikerült nekik egyet meglepni s szigonynyal elejteni. De alig kiáltott az fél fájdalommal, azonnal mindenfelől nagy agyarral ellátott fejek bukkantak fel a víz alól s számtalan rozmár sietett boszútól lihegve a szerencsétlen segélyére. A csolnak körül tolongtak, hatalmas agyaraikkal annak deszkáit ostromolták s a bennülőket a tengerbe rántani igyekeztek s e mellett irtózatossá válnak csaptak.

A megtámadottak, lándsával, bárdal és puskával védték magukat; de az elhullott rozmárok helyébe mindig mások jöttek s megújítják a viadalt úgy, hogy a csolnak legényei végre kifáradtak s áldozatul estek volna, ha hogy a nagy lármára a hajóról segély nem érkezik.

A rozmár, ha felbőszül, igen veszélyes ellenség, bőre kemény lévén, nehezen lehet megsebesíteni; e mellett igen nagy erővel bír, egy agyarával mindent szétzúz, mit csak elér, úgy hogy még a jégmedve is fél, tusába ereszkedni vele, mert legyőzetése csaknem egészen bizonyos.

A rozmár szereti a társaságot, nagy csapatokban él s különös látványt nyújt midőn ez otromba állatok százan is egy csapatban a jégen hevernek vagy játszanak, avagy midőn a nőstény kicsinét valamely veszély elől menteni akarván, azt mellső bal lábával magához szorítja s fut vele a mint csak bír s magát fejtetőre a vízbe veti.

A rozmárt halzsirjáért, de kivált agyaráért vadásszák, mely az elefántcsontnál is keményebb s különböző munkákra alkalmazható. Ez agyar segélyével mászik fel ez állat a magas jégsziklákra, valamint a sík jégen mászásakor is evvel segíti magát előre.

Hogy mivel él, még nem tudjuk teljes bizonyossággal. Hogy tengeri növényeket eszik, az bizonyos; de gyanítják, hogy e mellett a heringből is nagy mennyiséget fogyaszt.

Egy jóltevő hölgy Kemenesalján.

A Vasárnapi Ujság hasábjain találkoztunk a női erényekkel tündöklő honleány, báró Radák Istvánné, szül. gróf Rhédey Klára asszony, erdélyi urhölgy arczképével. *) Tudjuk, hogy a fővárosban főnálló jótékony-nőegylet folyvást áldással működik, s ezek neveit gyakran olvassuk, de vidékiek közül egygyel sem vala szerencsénk találkozni. Minek oka ingyen sem az, hogy vidéken illy nemesszívű női egyéniségek a két testvérhon földén többen nem is léteznének; hanem az, mivel nincs, ki szép neveiket a nagy közönséggel ismertesse, vagy, mint a római költész Horáts magát kifejezi: „carent quia vate sacro.“ (mivel nincs nekik szent látnokuk). Aztán: noha a jóltevésben gyönyörködő lelkek az önértetben találják fel legedesebb jutalmukat; és noha van egy angyal, ki könyvébe jegyezteti az emberek fiainak minden tetteit itt e földön, és csészéjébe gyűjti a siránkozó szemekről letörölt könnyecskéket, hogy azokat a nagy ítélet napján az örök bírónak bemutassa; mindazáltal kell őket az élő nemzedékekkel is tudatni, és az ő világosságukat fényletni az emberek előtt, némellyeknek buzdítására, némellyeknek megszégyenítésére. És mi magyar akademikusok arra is vagyunk hivatva a nemzettől, hogy mind azt, mi körünkben időről időre léssen és történik, éber figyelemmel kísérjük, és vidékünk krónikáját csendességben irogassuk Klió márványtábláira. Legyen azért e hasábjain tisztelttel felvezetve gr. Rhédey Klárának egy hozzá méltó ügybarátnéja, tőle messze, dunántúli Magyarhonban.

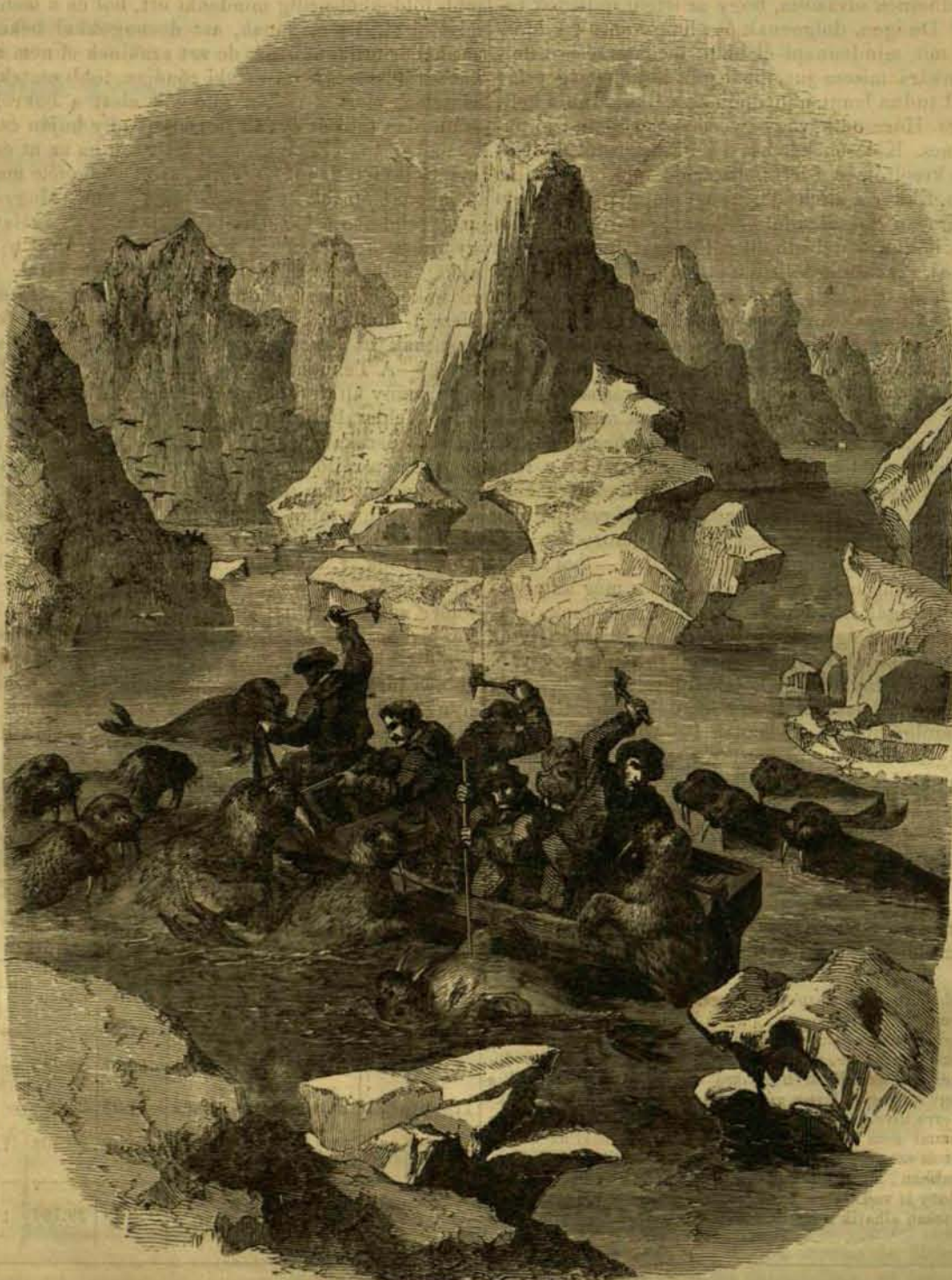
A Kemenes-fői és alji kies vidék pedig az, mellyen nagy birtoku gazdag földesurak, feles számmal találtatván, e bővelkedésnek közjóra és szegényekre áradó jótékony kifolyásait, mégis közölők nem férfi, hanem egy özvegy urnő érezteti feltűnően.

Ez a nemes hölgy korán özvegyiségre jutván két kiskorú leánymagzattal, örömet és vigasztalását ezek korszerű nevelésében kereste, és a jóltevések mindennemű variációiban, melly erény ő neki, születésénél fogva, már mintegy vérévé vált. De annak gyakorlásához áldatva is van Istentől világi javakkal sokak fölött. Ugyanis ő igen nevezetes fekvő jószágoknak örvend, maga részéről

belső Somogyban, hol főbirtokos földesasszony Tabon, Torvajon stb., — bold. férje után viszont Kemenesalján, Egyházas-Hetyén, Bekényesen és Kis-Köcskön. Lakását már csak egyetlen élő leányával, Róza kisasszonnyal, rendszerint Hetyén tartja, hol háza a azives barátságának és magyar vendégszeretetnek mindenkor nyitva áll.

De lakik néha Somogyban is, névszerint Tabon, hol az ő megjelenése a népnek mindig örömet hoz és áldási nyomokat hágy maga után. Azonkívül

*) Lásd Vasárnapi Ujság 1857. 15. sz. — Róla írta legközelebb a „Hirmondó“ maj. 3-án, hogy Kolozsvárott egy szegény asszony (kinek már nyolcz gyermeke volt) egyszerre hármat szülvén, mihelyt ez esetről a nemesszívű báróné értesült, azonnal 30 pftot küldött a megsziporodott anyának, megízelve azt is, hogy ő leendő keresztnéje, — és hogy már komákról is gondoskodott; a kiket saját családjából szeresvén elő, a keresztségi ajándékok nem reményelt bő segélyt nyújtottak a gyermekekkel olly bőven megáldott házastársaknak.

Viadal a rozmárokkal.

mint a magasb műveltségnek, társalgásnak, tudománynak, művészetnek, magyar irodalomnak és városi élvezeteknek hő barátja, évenként szán időt Budapestre is, hová sok keresztleányából mindenkor el szokott vinni magával a vidékről, legalább egyet, kinek a haza iker fővárosát, Budapest minden dicsőségét megmutatja, őt a nemzeti színházba elhordozza, szívében a haza és nemzet iránti szeretet tüzeit élesíti, eljövét pedig vendégét teától talpig felruhazza, és ajándékokkal halmozva hozza haza, mit aztán a megutaztatott falusi leányka teljes életében hálásan emleget. Házánál is mindig tart, nevel és szerencsételt felfogadott fi- és leányárvaikat. Hetyén és a közel falukban ez urhölgynek nevé, címét jól tudja a népek kicsinye, nagyja és minden iskolás gyermek. Mert a köznevelés elősegítése végett, ő vallás-különbség nélkül examenek alkalmával a tanulók között ajándékokat osztogat, a tanítót szintén magához hivatja, terhes tisztében buzgó eljárásra serkenti, és őt is ajándékkal bocsátja el.

Távollétében mind ezek gyakorlására jószágain, gazdatisztjei is már utasítják. Mégis: anyáskodó nagy gondja van körében, a szegény sorsu erényes urileánykák szerencsétlenségére, kiknek midőn férjeseülők hírét hallja, azonnal segítségvel megjelenik, és a hozomány gyarapításához megküldi az ő szives ajándékát. Midőn tűzvészről és leégett kárvallottakról hall hirt, akkor az ő munkás segítsége és adakozása, kéretlenül is tüstént ott terem a nyomor helyén, és nyújt alamizsnát hamar. Pörös ügyfelei iránt is ez az urhölgy legsúlyosabb ügyeiben önzetlen egyezkedés által tud mindent szépségesen eligazítani, és minden izetlenkedésnek hamar véget vetni. Ezekhez el nem hallgathatjuk azt a nagylelkűséget, mely szerint a t. asszony, — ő maga a r. kath. egyház buzgó híve levén — birtokain gyakorolja jótékony-ságait a protestáns egyházak, templom, iskola és egyházi szolgálók iránt is; mint annak fényes bizonyosságait adta mult év folytán a tabi és torvaji magyar-tót ajku evang. községekben, — vejének t. Zichy Antal, ottani birtokos urnak vele öszhangzó kegyességével. Az iskolai tanulók ösztönzésére pedig e rokonszenví két jó uraság egy kis tőke-alapítványt is örökölt, mely a kora halál által elragadtatott feledhetlen Zichyének, szül. Gotthárd Flóra asszonyságnak nevére *Flóra-alapítvány* címet visel. *) A kik szerencsések e nagylelkű urhölgynek házi vagy gazdasági szolgálatába, személyéhez közel állásba juthatni, (kik megválasztásában nála ismét félre van téve minden felekezetiesség) azok, és a falubeli szegények, épen tudnak sok szép hirt mondani az ő jótékony-ságáról, miként az hegyi csermelyként napról napra áradoz minden gondolható irányzatban, áldást és örömet terjesztve nyájás körzetében. Végre hogy távol helyekről és ismeretlen szegényektől is ez az urhölgy mennyi kérésekkel és írásbeli folyamodványokkal ostromoltatik, azt csak úgy kell elgondolni, a rejtkekben nyújtott alamizsnákat pedig, legtanácsosabb írói tollal nem is érinteni, fölöttük csak elnémulván.

S itt már levezem kezemet a rajztábláról. De bizony mondom, szép és dicséretes dolog, midőn falusi urnóink között, — kik rendszerint más erényre nem is vágyunk, mint hogy jó *gazda-asszonyok* hírében álljanak, mit viszont a szűkkeblűségben és nemadásban szokás helyezni, — néhutt közörömrre találhatunk olyanok is, kik világító és melegítő fáklaképen a jó gazda-asszony-ság erényével a jöltevésnek gyakorlását igen dicsőben tudják párosítani. Követik ők ezzel magát az idvezítőt, és a szentírást, mely hozzájuk így szól: „Van olly ember, ki adakozik és mégis mind inkább gazdagodik; de van ollyatén is, ki visszatartózkodik az adakozástól, és mégis mindig szűkölködik.“ (Péld. XI., 24.)

És most már engedelemkérés és reménylés feltétele mellett, megnevezem e jöltevő urhölgyet Kemenesalján. Ő néhai Herényi *Gotthárd* István földbirtokos urnak özvegye, szül. Kovács Borbála asszonyság, ő nagysága. — Közli *Edoi Illés Pál*, a magyar Tud. Társaság tagja.

Irodalom és művészet.

⊙ (*A „Falusi Gazda“ gazdasági hetilap*) a jövő jul. 1-én kezdődő fél-évvél minden kétheten egyszer, másfél iven megjelenő lappá változik át, melynek előfizetési ára félévre 2 ujft. lesz. „A nagy országra megyünk át — mondja az új előfizetési felhívás — hol az eddigénél sokkal nagyobb tömegével remélünk találkozni a minden rendű és rangú közönségnek. Mert megfoghatatlan előttünk, hogy midőn Magyarországon mintegy 800,000 kisebb nagyobb birtokos és haszonbérő család (nem értve a tulajdonképeni munkás osztályt) él és foglalkozik mezőgazdasággal, akkor a most létező három magyar és egy német gazdasági lap előfizetőinek száma 4000-re alig telik.“

+ (*Székhely József „Folyó iverk“*) című új vállalatára, mely a „Sz. Közlöny“ helyébe lép, szétküldé előfizetési felhívását. E folyóiratnak egyik főcélja: a legelső lángelmék műveit a magyar közönséggel megismertetni. Az első füzetek tartalma leendő: „Flórencz története.“ Machiavellitól. „Baco jellemzése.“ Macaulaytól. „V. Károly jellemzése.“ Prescotttól. Shakespeare egy hosszabb költeménye „The rape of Lucrece.“ — A magyar légkörből: *Kármán és Fanni hátrahagyott levelei.* „Nagy Lajos kora“ történeti tanulmány. Ezenkívül minden füzet „Ötheti szemle“, mely a politikai események tartalmas átnézetén (az első füzetben mindjárt az „Olaszországi csatát“) s a külföldön megjelent jelesebb könyvek rövid ismertetésén kívül, a hazai összes egyesületek működése, irodalom és színügyről bírálati jelentéseket hozand. A „Folyóiverk“ megjelennek a jul. — dec. évfolyamban tíz-tíz ives öt füzetben igen díszesen kiállítva. Előfizetheti 5 ujforintjával, mely bérmentesen a kiadó-szerkesztőhöz (Lipót-utca 16. sz.) küldendő.

*) Mind ezeket részletesen közölte a Prot. Egyházi és Isk. Lap, 1858. 44-dik számában.

Tíz előfizető után egy tisztelet-példány jár. Az előfizetők még azon különös kedvezményben részesülnek, hogy az „Egyetem pallosa“, a „Coningsby“ és a „Pickwick klub“ című regényeket, melyek összesen tíz kötetet tesznek, valamint a „Hunok harcza“ című nagy műlapot 15 ujft. bolti ár helyett a szerkesztőségénél 8 ft. 50 kr-ért új pénzben szerezhetik meg.

⊙ Megelent: „*Magyar történelmi emlékek*“ kiadta a Magyar Akademia. Sajátlag a brüsseli okmánytárt foglalja magában, *Hatvani Mihály*tól. Az okmányok 1553-tól 1608-ig terjednek, melyek minden igaz hazafi előtt nagybecsű birnak. Ohajtandó, hogy mielőbb eljőjön azon idő, melyben a közönség a szépirodalmi műveken kívül, komoly tudományos olvasmányok után is sovárognon, — csak akkor fognak köztünk a tudományos virágzásnak indulhatni. — A történelmi emlékek második folyamából már három kötet jelent meg. Egy illy folyam áll négy kötetből, s ára 10 ft. p. p. egyet kötet ára pedig 3 ft. p. p.

— (*Halász Dezső költeményei*) Bécsben csinos kiállítással megjelentek. A munka Pesten Lauffer és Stolp bizományában jelent meg. A 190 lapra terjedő kötet bolti ára 1 ft 30 kr. a. é.

+ (*Huszti Jenő „Beszélei“*) 12 — 14 iven előfizetés után f. évi október hóban meg fognak jelenni. Az előfizetési pénzek, példányonként egy p. forintjával július végeig Rimaszombatba, a kiadó Werfer K. könyvnyomdá-jába küldendők.

+ (*Nemzeti színházi játékrand f. é. május hóban.*) A mult hó egy napja sem mult el színi előadás nélkül. Ezek közt volt 18 színmű és 13 dalmű. Eredeti színmű előadott 11, fordított 7; eredeti dalmű 2, idegen 11; újdonság három került színp. u. m. a „Hamupipőke“ francia színmű a „Telivér“ ered. vigjáték, és „A három török“ olasz opera. Vendégek voltak: Stighelli és Luka tenorok, s Róka János táncművész. — A tagok következőleg voltak elfoglalva: 14-szer lépett föl Udvarhelyi Miklós, 12-szer Feleki és Lendvai, 11-szer Szerdahelyi és Tóth József, 10-szer Szilágyi és Tóth Soma, 9-szer Ellinger, Füredi, Kőszeghi, 7-szer Lendvainé, és Szathmári L-né, 8-szor Hollósy L-né, 7-szer Ellingerné és Hegedűsné, 6-szor Hegedűs és Prielle Kornélia, 5-ször Komlósy K-né és Zöldi, 4-szer Böttvös Borcsa, Fehérvári Mari, Jókainé és Némethy, 3-szor Benza, Huber Ida és Rónai, 1-szer Bignio, Bartháné, Hofbauer Zsófia, Komáromi és Rónainé. Egyszer sem Felekiné, ki gyengélkedett, és Hajnal Hermin.

+ (*Madarász Viktor „Hunyadi László“*) című gyönyörű festményét, mint halljuk, a nemzeti muzeum számára vette meg a műgyesület.

Ipar, gazdaság, kereskedés.

⊙ (*Mentősszer a métely ellen.*) A „F. G.“ írja, hogy ki juhait a métely ellen megóvni akarja, az készítsen juhait számára öntött vasból itató-vályukat, vagy itatás alatt néhány darab hosszukás s lapos vasat tüzesítsen meg, minden száz darab juhra egy pár fontot, a ezzel oltassa be a vizet, vagy végre töltsön a vízbe, sziatén minden 100 darabra egy pár lat vas gáliczot. A mint az időjárás mutatkozik, a gazdák ez óvszernek ez idén nagy hasznát vehetik.

△ (*A cserebogáralaku szürke pihes szipoly*) Kisujszállítás körül sok kárt tett a gyümölcsben. Kik még nem tudják, számukra feljegyezzük, hogy ez állatnak sokat lehet ártani azáltal, ha szél felől füstöt bocsátunk rá.

△ (*A sertésdög.*) mely Fehérmegyében bár néhány év óta pusztít, újra mutatkozik, s különösen Bormér, Bicske, Szár, Boglár és Csákvár határán már sok áldozatot ejtett. A betegségből csak kevés állatot sikerült kigyógyítani.

△ (*A borkereskedésben*) nem remélt pangás állt be olly hirtelen, hogy a kereskedők nem tudják, miszerint a magasb árnak, vagy a vevők hiányának tulajdonítsák-e azt? A vörös bor itt-ott még csak kel leszállított áron, de a fehérét épen senki sem kéri. (Bor. Lap.)

Közintézetek, egyletek.

— (*A Szent-István-Társulat*) jun. 9-én főt. *Danielik János* kanonok és alelnök előlülése alatt tartott havi választmányi gyűlésében, a mult havi gyűlés jegyzőkönyvének hitelesítése után, alelnök ő nsga okadatolt előterjesztése folytán, a folyó június hóra egyelőre határozott jelen évi társulati nagy-gyűlés, későbbi, alkalmas időre halasztandónak határozottat. Jelentés tétellett a társulati könyvtár bevezetett föllállításáról; melylyel kapcsolatban határozatok hozattak a könyvtár fölügyeletét, annak kezelését, a könyvek kiszolgáltatását és visszaadását illetőleg; a hazai t. nagy közönség pedig elnöki-leg felhívandónak határozottat arra nézve, hogy a társulat céljaira közreműködni törekvő tisztelt hazafiak, a netalán birtokukban levő régi, főleg egyháziak tartalmu, de a népnél még mindig kedves nyomtatványokat, imakönyveket, énekeket, és más munkákat a társulatnak akár örökre, akár csak használatra beküldeni sziveskedjenek. Főlemlítettett a magyar írók és egyéb nevesb hazafiak arcképeinek gyűjtése is; mely, idővel, valódi nemzeti kincsét képezvén, adott alkalommal lehetségessé teendő, hogy a társulat által netalán kiadandó művekhez az illető írónak arcképe csatolathassék. Az ügynökség havi jelentéséből kitetszett, hogy mult május hóban a társulat összesen 154 rendes taggal szaporodott.

△ (*A pestbudai keresk. és iparkamra*) június 9-ki ülésében a lemondott *Fuchs Rudolf* ur helyébe egyhangulag *Kochmeister Fridrik* urat választották meg elnöknek.

△ (*A pesti kereskedelmi bank*) június 11-én tartott évi választmányi ülése. A lefolyt üzletévben 8,905,844 ft. 11 kr. idegen pénz bizatott az intézetre; ebből a magánosok betételei 6,251,595 ft. 20 kr. tesznek ki, a többi a

mult évről maradt áthozatal. Utóbbi időben a pénzkivétel tetemes levén, a bank engedélyt nyert a leszámított váltókat visszaszámitolni egész 200,000 ft. erejéig. A 80,390 ft. 90 kr. tiszta jövedelemből minden részvényre 5% kamatot, vagyis összesen 52,500 ftot számítva, a 27,890 ft. 90 kr. maradékot mint fölösnyereséget két részre osztották olyképp, hogy 13,740 ft. 90 kr. a tartaléktőkéhez jusson, a többi 13,750 ft. pedig segélytőkét képezzen az 1859—60-ki üzletévre, e szerint a júniusi szelvény 20 ujfton lesz beváltandó.

⊙ (A Magyar gazdasági egyesület) jun. 1-én tartott igazgató választmányi ülésében a máj. 1-től belépett új tagok névsora lön fölolvastva. Ez idő alatt belépett hat új alapító, és 23 évdíjas rendes tag. Ez emelkedés legbiztosabb kezessége az egyesület fölvirágzásának. Volt tehát az egyesületnek június 1-ig 368 alapító, 653 évdíjas, összesen 1021 tagja. Ezek közé nincsenek beírva a régi alapítók közül azok, kik az 1848 előtt kötelezett alapítványait a jövőre, a hátralevő kamatok befizetése vagy bejelentése által mindéddig nem biztosították, valamint a régi évdíjasok közül azok sem, kik magukat újból be nem jelentették.

M i u j s á g ?

⊙ (A photogen-világítás Budán) az alagut bejárásánál és a vár egy részében egy időre próbakép használtatván s alkalmasnak bizonyulván be, most már kiterjesztik azt az egész városra s külvárosokra. Az ellátásra egy pesti nagykereskedőház ajánkozott, kedvező feltételek alatt. A világítás tetemesen jobb lesz, és nem sokkal fog többbe kerülni, mint az olajlámpák.

△ (Táncszivigalom a császárfürdőben.) Az illető rendező választmány e hó 8-án tartá meg az első táncszivigalmat a császárfürdőben. A rendes táncszivigalmon kívül az egész udvar át volt alakítva tánc alá; a számos csillár, lámpafüzér, tarka-papirgömbök s görög tűz, nappali fénynyel árasztá el az egész tért. A mulatság éjtél felé élénk képekké vált. A fiatalok, kivált a férfiak, nagy számmal voltak képviselve, mellyhez aránylag kevés nő jelent meg. Két zenekar fölvaltva, folyvást játszott, egy a magyar, másik az idegen darabokat.

— (Az irgalmas szerzetnél) az összejött magyarországi egyet perjelek által, f. hó 9-kén herceg-prímás bibornok ő eminentiája jelenlétében, Gelentsér Privát, a budai egyet eddigi főtisztelendő perjele, szótöbbséggel tartományi főnökké választatott.

△ (A nemzeti múzeum képtára) ujjlag több becses művel gazdagodott. Ormos Zsigmond ugyanis felszólítá a nemzeti múzeum igazgatóját, hogy az intézet számára tetszése szerint válasszon ki darabokat, Olaszországban tett utazása alatt, műszeretéből összevásárolt különböző régibb olasz iskolából való képek közül. Ennek folytán múzeumunk ujjlag 15 darab becses festmény birtokába jött. Az adakozó csupán azt kérte, hogy e 15 darabot, valamint az általa ezután adandókat, mennyire a képtár berendezése engedi, a múzeumban egy helyiségben állítsák fel. Az adakozó ez áldozatkészsége, mint példa, reméljük több utánpótló talál.

△ Megjelent a *kisdedőv-intézetek* Magyarországon terjesztő egyesület évkönyve 1858-ról. Szerkeszté Ney Ferencz. E szerint az intézet vagyona, 16,000 pft-ra becsült házában kívül, 1858. végén 8600, követelése 2840, adóssága 3542 pftot, és így tényleges birtoka 23,898 pftot tett. A bevétel 3301 ft. 57 kr., a kiadás 3190 ft. 35 kr-ra ment. Az egyet 214 alapító (100 ftos) és 38 gyámoltó tagot számlál. Az alapítók száma az említett évben 10-el szaporodott. Új óvoda keletkezett Békés-Csabán, Szathmár-Németiben és Vajdán. Az igazgató egy általános kisdedővési történelmi alaprajzot szándékozáván kidolgozni, s közrebocsátani, Magyar- és Erdélyország minden óvoda tanítóit felszólítja, hogy e munkálkodásában segítségére legyenek, s hozzá rövid, velős, leginkább alaprajzi számokra fektetett értesítéseket küldjenek be.

+ (Kecskeméten) az ottani ref. főtanodai testgyakorló-intézet javára rendezett *hangverseny-cyclus* harmadik és utolsó előadása f. hó 2-án ment végbe a színházi épületben A három hangverseny összesen 330 ujftot jövedelmezett a nevezett célra.

△ (A biztosítás ügye) ismét egy lépést tett előre hazánkban. Ujjabban arról értesültünk, hogy a gödöllői járásban fekvő *Bagh* községe, melly alig 1300 lakost számlál, a községben összesen 239-re menő házat tömegesen biztosítá az első magyar általános biztosító-társaságnál. E jó példa kétségkívül mind több és több követőre fog találni.

+ (Új találmány.) James Maenas Glasgowban új távirati készülék talált föl, mellyet sok dicsérettel halmoznak el. Ez a légnymás elméletén alapszik; egyszerű jelekre igen czélszerűen alkalmazható, s különösen ajánlatos a gőzhajókra nézve, hol illy módon a hajókapitány parancsait könnyen a kormánykerékhez s a gépezethez juttathatja.

⊙ (Új találmány.) Angolországban a hajók hajtására egy új mozgó-készülék találtak fel, melly tökélyre nézve, az eddig magasztalt gőz kerekeket és csavarokat is messze túlhaladja, mivel egy óra alatt 20—25 angol mérföldet halad. E készülék két golyóból áll, melly a hajó elő- és hátrészét képezi, s egy azon tengely által jó mozgásba. E készüléket minden hajóra lehet alkalmazni, a nélkül, hogy előbbi alakját meg kellene változtatni.

⊙ (A nagyváradi színház.) Azon hírt, hogy Nagyvárad Sz. Lászlóterén egy, részvények útján összehozandó 160,000 ftba kerülendő színház jönne létre, megczáfolni törekszik a „P. O. Z.” egy nagyváradi levelezője, mondván: „hogy illy komoly időkben, a nagyváradi népnek hasonló élvezetek után semmi esetre sem lehet élénk vágyódása; senki sem gondol komolyan illyesemire, és másodsor valódi vandalizmus volna, Nagyvárad egyetlen és szabályos terét egy, mindenesetre nagy épület emelése által elrontani. Ez áhírre azon körülmény adhatott okot, hogy Molnár színigazgató, ki pompás hirdetések nyomtatott, nemsokára számos társulatával ide jő, és a durva

deszkákból otrombán s izléstelenül összeácsolt — itt arenának nevezett — bódét a főhomlokzaton csokolád színűre s zöldre mázoltatá! — Nem kételkedünk, hogy Nagyváradról fognak felelni e szavakra.

— (A nagyváradi püspökfürdő.) Ki ne ismerné a N.-Várad melletti ércz tartalmu meleg gyógyfürdőt, hol annyi szenvedő kiépül, s hova anynyi mulatni vágyódó aiet a természet bájaival ölekezni? E fürdők egyike a n.-várad püspök tulajdona. Erdők, hegyek és völgyektől környezve, a legregényesebb helyen igen jó izléssel és kényelemmel ellátott épületekben élvezik a számos vendégek a természet gazdag kincseit: a séta-erdőkből már a hajnal szürkületkor hangzik a csalogány éneke, melly a vendégeket a friss légre kicsalja, a gyógyforrásnál találkozni és kiki saját poharából ott nyugedenként issza a gyógyerejű meleg vizet. A jelen évszak szép számú vendégkiszorít gyűjtött és a mi megemlést érdemel, az a társalgási szellem, melly a lehetőleg fesztelen és magyar, a haszonbérő Kopolnay József ur maga is külföldön tapasztalt magyar levén, mindent elkövet, hogy vendégeit élvezekben és kényelemben részesíthesse. Ez idén is a tiszta és tágas tükörfürdők egyikébe hideg zuhanyt állított, melly a testnek megedzése végett igen czélszerű. A számos keresztyén vendég számára van itt egy kápolna is, sőt, többet mondok, néhány száz lépésnyire a fürdőtől egy igen régi templomot felszereltek és tavaly fel is szentelték, azonban keresztyéni fájdalommal kell megemlétenem, hogy még pünkösöd első napján sem volt misénk, és a békétlenkedve várakozó keresztyén hívek úgy vélekedtek, hogy azon száz meg száz egyháziak közül — kik e helytől félóránnyira N.-Váradon élnek — talán megérdemlették volna e figyelmet. B.

— (A nagyváradi fasarugyár) folyvást készíti fasaruit s küldözi szét az ország minden részeibe, hol helyenként szokni kezd hozzájuk a népség. Figyelmeztetjük e fasarukra az illetőket, különösen a küszöbön levő kaszalási és aratási időszakban. Mennyi vérző sérüléstől és tövis szurástól mentheti meg lábait a munkás! mondják, hogy igen kellemes érzés, ha a fasaruba friss füvet tesz az arató, a mi lábait sokáig hűvösen tartja. A ki ezt tudja s tapasztalta, bizonyosan szívesen megadja azt a 20—30 pkrt, a mennyibe egy illy pár fasaru kerül, melly eltart örök időnkig.

— Tokajról, jun. 12-ről írják: Majus 24-ik napján nyílt meg, s adatott át a közönség közlekedésének a debreczen-miskolczi vasutvonal, Tokajnak is szokatlan élénkséget kölcsönözve. — Minél vérmesebb volt a remény, mellyet a vasutvonal megnyitásához csatoltunk, és minél szebb jövővel kecsgettek magukat a Hegyalja bortermelői, a már néhány év óta pangásban levő borászat iránt; — annál nagyobb most a lehangoltság a szállítási árak tulságig felcsigázott megszabása miatt; melly mintha szüntelen figyelmeztetni akarna, hogy az ujdonsági csemegének többszörösen meg kell adni az árát. De majd talán itt is lesz változás. — A vaspálya-megnyitásnak két, alapszabályos intézmény lön természetes és szükséges kifolyása, egyik a Kassa és Ujhely felé, naponkint kétszer váltakozó gyorskocsi-menet, másik pedig a vaspályaudvarnál életbelépett postahivatal. Képzeltetni, minő szépen döcög a gyorskocsi a tokaji szomorú kövezeten, hol az átutazó idegen, rendesen hálaimát mond, ha kinos hányatásai után a városból kijuthatott. — Az új postahivatal felállítására pedig csak csodálkozást gerjeszt bennünk, a kik meg nem foghatjuk, mikint van az, hogy most két postahivatalunk is van, mégis a levelek és lapok szétküldése jóval rendetlenebbül történik mint addig történt, míg csak egygyel birtunk. — Olvasó-egyletünk is haldoklófélen van és ez nem csoda, mert a melly épületnek alapja nincs, — annak szükségképen össze kell omlania, — casinói szabályunk csak papiroson létezik. — Ky.

⊙ (A rák.) *Coste* a francia tudós társaság előtt egy készülékről értekezett, melly igen alkalmas arra, hogy a különféle vízi állatokat beletéve s ott táplálva, ezek életmódját tanulmányozni lehessen. Tanulmányaiból tesz is közléseket. A rákról mondja, hogy ez igen szép házassági erényekkel bir; a him szorososan ragaszkodik a nőhöz s sohasem távozik oldala mellől; mellette uszik, mászik s ha erővel elveszik, ismét magához vonja.

△ (A vaspályák mellett fekvő tarlókon) többször fordult már elő azon eset, hogy a mozdonyból kipattogó tűz a gabonába hullva, tűzkárokat okozott. Felsőbb helyről ujjabban el van rendelve, hogy a gazdák kepeket, kazlakat a vaspályavonaltól kellő távolságra rakják fel, az annak közelében levő tarlót pedig aratás után azonnal felszántásák.

⊙ (Az építmennyi emlékeket fenntartó központi bizottmányok Bécsben) legközelebb tartott üléséből értesülünk, miszerint *Forma* Károly e bizottmány levelezőjéül nevezett ki. Az erdélyi cs. kir. helytartóság jelentést tett, hogy a csicsóvári romemlék fenntartása iránt a szükséges lépéseket megtette. A gyűlés az egyet elnökét fölhitva, miszerint a kellő helyen tegyen lépést, hogy a vorarlbergi múzeum országos intézetté emeltessék.

△ (A hernyó) az Alföldön, igen sok helyen letarolta a gyümölcsfákat, sőt Erdélyben több helyen az erdőt is úgy leette, hogy messziről nem zöldnek, hanem fakó kóróbokrozatnak látszik.

△ (A madárköltözés) feltűnőleg számos csoportokban történik az idén. Zenta határán 50 darabból álló pelikán (dobos gémm) csoport szállásolt s tova költözött északra. Egy financzör egyet szárnyon lőtt, melly leesvén s szárnya levágtatván, most a ker. törvszék udvarán sétálgat.

Egyveleg.

+ (XVII. Lajos francia koronaherceg) az első francia forradalom alatt kivégezett XVI Lajos fia, csak most halt volna meg, ha t. i. egynémely emberek állítása bebizonyulna. Ugyanis a „Herald” című angol lap írja: hogy Londonban közelebb egy öreg zenemester hunyt el, kinek családja, hivatalos egyének előtt azt állítá, hogy a boldogult zenemester nem volna

más, mint az 1795-iki július 9-én állítólag a Templeben elhalt francia koronaherceg XVII. Lajos. Az elhunyt, kinek arczvonásai szembeötlően hasonlítottak a Bourbonokéhoz, mintegy 30 év előtt fedezte volna föl e titkot családjának, s állítólag különös ismertető jelekkel is bírt volna, mellyek azonosságát XVII. Lajossal, kétségen kívül helyeznék. Az elhunyt családja ebbeli állítását most minden áron be akarja bizonyítani. Hanem ez bajosan fog neki sikerülni; eddig legalább még egy hívőre sem talált a mesészerű állítás. S már 3 vagy 4 illy XVII. Lajos merült fel, a ki nem tudta bizonyítani királyi származását.

+ (Különös hazafiúi egyület.) Bécsben egy körülbelül 30 tagból álló korcsmai társaság abban egyezett meg, hogy valahányszor a tagok valamelyike a német beszédbe oly francia szót kever, melly a német nyelvben tökéletesen nem honosult meg, mindannyiszor egy ujkrajczárt tartozzék lefizetni. Az illy módon begyűlt összeg hazafiúi czélokra fog szenteltetni. Daczára a legnagyobb vigyázatnak, már az első este 140 ujkrajczárt fizettek le a tagok büntetésül, annyira hozzá vannak szokva a francia kifejezésekhez. Ez a nyelvtisztítási törekvés sok tréfával jár. Gyakran ugyanazok, kik a beszélők mellé felügyelőül rendelvék, épen akkor, midőn valakit az elvétésért büntetés fizetésére szólítanak fel, maguk is hasonló hibába esnek. Így mindjárt első este így szólt az egyik felügyelő: „Apropos! fizesse le ön az ujkrajczárt!”

⊙ (Lamartine francia költő,) ki az 1848-ki februári forradalom alatt az ideiglenes kormány elnöke volt, ki akart Párisból költözni. A várostanács erre a boulognei erdőben egy nagy lakházat, hozzá kertet stb. ajándékozott, s e birtokon építészé által ugyan a városi tanács 30—40,000 frankra rugó javítást rendelt meg.

△ (Wise léghajós) ujabban azon tervvel foglalkozik, hogy léghajón Amerikából utnak induljon Európa felé. — Kisérletkép azonban előbb St.-Louisból Baltimoreba, vagy Uj-Yorkba fog léghajozni. E czélra egy evezővel és legyező kerekekkel ellátott léghajót készített.

+ (Soulouqueról, a hayti excsászarról) a lapok nem régiben azt írták, hogy az ismert amerikai kalandor s a humbug-atyja Barnum nagy pénzösszeg ígéretével rá akarta őt venni, hogy magát pénzért mutogatni engedje. A fekete excsászár most az amerikai lapokban következő méltóságteljes hangon tesz óvást ezen gyanúsítás ellen: „Nagyon zokon vettem azt, hogy nememet egy illy sehonnai angollal együtt említve láttam, kinek nyegleségét jól ismeri a világ, s kinek megtiltottam, hogy birodalmamba belépjen. Habár magas állásomról, mit elfoglalék, lebuktam is, mindemellett még folyvást körülvesz a császári dicsfény, s még elég hatalommal bírok, hogy egy illy kötéltánczost érdeme szerint megfenyíthessek. Mivel azonban rangomhoz illő a példaadás, s az utóvilág ítélőszéke illetékes bíráim leend; én a bocsánatot eléje teszem a bosznak.”

+ (Ismét a turkok.) Achard e sajtáságos afrikai katonákról következő életképet ad: „Minő rendkívüli alakok, és minő arczok egy festészre nézve! A kabylok vékony de gyors lábszáraikkal, az arabok hegyes szakállaikkal és napbarnított arczukkal, az erős négerék duzzadt izmaikkal, Sahara lakói hajlékonyabbak a párduczánál, mindezek a zuávokkal, kikkel Genuában ismerkedtek volt meg, együtt jöttek a kávéházba és nevetve mutogatták fehér fogaikat. Az arabok török hangja az olaszok zengzetes hangjával vegyült össze. A nők megállottak és bámulták e rendkívüli embereket, a gyermekek a házkapukhoz menekültek. És minő vakmerőség ömlik el öltözeteiken! Egy ember dereka vörös shawl-al volt átövezve, míg lábszárjai a térdtől lefelé fedetlenül maradtak. Egy izmos néger feje izletesen volt bekötve sárga selyemkendővel, mellynek rojtjai ébenfekete homlokára lecsüngtek.” (P. N.)

+ (Megtestesült fősvénység.) Dippében közelebb egy öreg angol halt meg, ki e város leggazdagabb s egyszersmind legkülönösebb embere volt. Házasságra sohasem gondolt; nevetni senkisémet látta soha. Fősvénysége oly nagy volt, hogy teljes életében legcsekélyebb ruhadarabot sem csináltatott, hanem nagybátyja ruhatárát használta, ki épen oly fősvény volt, mint ő. Az utolsó öt év alatt, mellyek halálát közvetlen megelőzték, hálószobájába soha egy lélek sem lépett, s épen annyi idő alatt lakszobáját sem ki nem szellőztették, sem nem söpörték soha. Zsebkeendő helyett egy darab papirt használt, mit az utcai falragaszokból szokott megszerezni. Lábbelijét szalonnabőrrel vékonyra metélt szíjjal fűzte össze; de ezzel nemsokára kénytelen volt felhagyni, mert miatta örökös harcban kellett állnia a kutyákkal, mellyek a szalonnabőr-szíjjakat erőnek erejével le akarták enni lábáról. Ruháját tenyerével szokta kénytelenül, hogy sem a ruha, sem a kefe ne vassék. Macskájának is nagyon mostoha gazdája volt, azt következőleg táplálván: megdörzsölte szegénykét szalonnabőrrel, s ha valahol kövérebb falatot nem lophatott, kénytelen volt megelégedni azzal, hogy beszírozott szőrét óráhosszat nyalogatta. Illyen ember volt a mi jó öregünk. Halála után igen nagy vagyont hagyott hátra. Valaki a fősvény embert hizott sertéshez hasonlította, a mennyiben t. i. mindkettőnek csak halála után vehetik hasznát. Van valami igaz e csúf hasonlatban.

+ (Egy angol tűzértiszt, ki a francia csapatokat) nagy tömegekben látta, következőleg ír azokról: „Már Krimióban feltűnt előttem, mily nagyon el van terjedve a demokratikus gondolkodás a francia hadseregnél nemcsak a közkatonák, de még a tiszték közt is, s ez, úgy tapasztaltam, azóta még inkább elharapózott. Szebasztopol előtt a „Marseillaise“-t csak néha lehetett hallani, sőt némely tiszték el is tiltották annak éneklését; ellenben Olaszországban némely ezrednél majd szakadatlanul fuják a „Marseillaise“-t s más hasonló énekeket, sőt mi több, még maguk a tiszték is beleapritanak egy egy versszakot. A tábornokok közt Bosquet az, kihez a csapatok

feltétlen bizalommal viseltetnek, de ő még folyvást szenvedő állapotban van sebei miatt. Canrobert tábornagyot igen tisztelik, de mert nem eléggé erélyes és vakmerő, gyakran gáncsolják. Igen kedves embere a katonaságnak Niel, különösen pedig Mac-Mahon, ki valószínűleg nagy dolgokra van hivatva. Hogy Pelissier nem lett alkalmazva az olaszországi hadseregnél, sokan sajnálják. Egy sok érdemjellel díszített tiszt, ki a krimiai hadjáratban is részt vett, következőleg nyilatkozott Pelissierről: „A tábornagy, ki alatt már Algirban is 12 évig szolgáltam, valóságos hóhér; ki ha egyszer a pokolba kerül, az ördög bizonyára örülni fog, midőn kövér testét nyárson forgathatja; de ránk katonákra nézve mégis ő volt Krimben a legjobb főparancsnok, habár az emberhúst kétségbeesítő olcsó áron szokta eladni. Miatta a hadsereg fele a csatáit maradtatna, de a másik felét mégis győzelemre vezetné. És ez a legjobb.”

+ (Ind babona.) Indiában a bünösök fölfedezésére következő babonával élnek: a varázslók, kik egyszersmind papok, a gyanusokat egy terembe küldik, mellynek mennyezetéről egy malomkő függ le. A gyanusoknak kötelességük egyenkint fejükkel érinteni a követ, melly a varázslók állítása szerint a bünös érintésére rögtön lezuhan, s azt összezuza. Az igazi bünös természetesen nem meri a követ megérinteni; s minthogy az bizonyos folyadékmal van bekenve, midőn a próbáltak kijönnek, az olaj illatáról megtudják a varázslók, mellyik nem érinté a követ, s így mellyik a bünös.

— (Különös fejedelmi-foglalkozások.) A nagy Tamerlan fia, Saroch tatar fejedeleme, hosszabb foglalkozás által fárasztott elméjének nyugalmat szerzendő, nyilakat és korbácsokat készített.

Atheas, scytha fejedeleme, saját lovait önmaga vakarta, kefélté és nyergelte; a macedoni követektől illy foglalkozásban találtatván, kérdé: Vajjon Fülöp macedoni király foglalkozik-e hasonló dolgokkal?

Abas perza király maga patkolta lovait. Valahányszor vadászatra ment, utazott, vagy táborba szállt, mindennemű eszközök voltak vele, hogy ha a zablán, nyergen, vagy más effélén hiba esnék, azt megigazíthassa.

Nero római császár a zenét és festészetet kedvelte.

Valentinianus császár jelesen festett, azon fölül még viasz és agyagból szobrokat készített.

Gambinius hetedik germán király, gazdászattal foglalkozott; a serfőzésre ő tanította alattvalóit.

Philadelfi Ptolomeus, ki jeles gépeket talált fel, gyakran, elhagyta komoly foglalkozásait, és a műhelyeket látogatta meg.

Ausztriai Fridrik Trausnitz várban fogsága alatt nyilakat készített.

V. Károly az óragépezet, és ágyukerek készítésben igen ügyes volt.

II. Rudolf császár a festett képeket jelesen utánzá, és élethű arczképeket festett.

IV. Adalbert Ausztria fejedelme jeles építész és ügyes esztergályos volt.

I. Ferdinand Hetruria nagyfejedelme aranyat fényesített, gyémántot köszörült, és fegyvert ékesített.

Vilmos bajor fejedeleme, miután a fejedelemséget Maximilián fiának átadta, művészettel tölté idejét; többek között egy fa-órát készített, mellynek legutolsó szege is fából volt, s melly nem csak az órát pontosan mutatá, hanem még az alvót is felébreszté a hozzá csatolt üveg-csengetyű és gyenge kalapács segítségével.

Hartabus Hirkania királya vakandokat fogdosott.

Eropus macedoniai király, Lydias fiának bekákat fogdosott.

Domitianus császár naponként néhány órára szobájába zárkózott, és a legyeket irtotta; ez okból kik kérdezték, vajjon van-e valaki benn a királynál, rendszeren e választ nyerek: még légy sincs.

— (Nagy orru fejedelmek.) Numa második római király roppant nagy orral bírt, azért neveztetett Pompiliusnak — mi nem egyebet jelent, mint legnagyobb orral bíró.

Lycurgus, Solon, jeles törvényhozók, szintén nagy orruak voltak.

Olaszhon régi királyai mind nagy orral bírtak, kivéven a trónjától megfosztott Tarquinius Superbust.

A jeles II. Mahomed török zultánnak oly horgas orra volt, hogy hegyével ajakát látszott érinteni.

V. Károly császár szintén nagy orral bírt.

Antiochus császár accipiter (ölyv) melléknévvvel, szintén nagy orru volt.

Cyrus persa fejedeleme gyönyörű sasorra volt. Sőt régenten a persáknál szokásban volt, csak a horgas orruakat választani tisztviselőkké. — Aristoteles véleménye szerint: A horgas orr nagy lelki erő-s fensőségre mutat, a horgas orr, a madarak királyáról: sasornak neveztetik.

— (Megifjodott öregek.) Az indusok között van egy nemzetség, mellynek tagjai ifju korukban megöszülnek, de öregségükben hajuk ismét megfeketül.

Postellus Guilielmus tizenöt évig volt már ősz, midőn késő vénységében valamint haja, úgy szakála is megbarnult.

Tarent olasz városban élt 1531-ben egy 100 éves ember, ki az öregség miatt már egészen megkopaszodott, és körmeit is elhullatta, de ismét visszanyerte mindkettőt és így egészen megifjodva még 50 évet élt.

— (Megöszült ifjak.) Didacus Otorius, a király által tömlőczre vetteten, egyetlen élet után, mellyet a börtönben töltött, bárha igen ifju volt még, a nagy lelki szorongatás és félelem miatt egészen megöszült.

Sergius Galba Nero császártól, a Spanyolhonban keletkezett mozgalom lesendesítésére küldetvén, midőn a tartományba ért, s egy nyilvános épületben áldozatot mutatott be az isteneknek, egy szolgálattelvő gyermek hirtelen megöszült.

Midőn Vipertus még ifjúkorában Ravensburgi püspökké választott, Rómába utazott a pápához, kérvén őt, hogy erősítene meg hivatalában; a pápa ifjuságát hozván fel okul, kérését megtagadta, s az ifju egy éj alatt megöszült. Ezt látván a pápa, nem csak az engedélyt nem tagadta meg, sőt püspökségében megerősítette és felszentelte.

Gonzaga Ferencz, Mantua fejedelme, sógorát összeesküvés gyanu miatt, egy toronyba zárattatni parancsolta, mit megtudván sógora, reggelre megöszült; mi annyira meghatotta a fejedelmet, hogy megkegyelmezett neki.

Egy jeles ifju a császári udvarban elkövetett vétke miatt tömlőczre vetetett, honnét harmadnapon vérpadra volt lépendő, egy éj alatt a halál félelmetől gyötörtette egészen megvénült s megöszült, úgy hogy sem rokonai sem a császár nem ösmertek reá. Nyomorult állapotán megindulván a császár, felmenté a büntetés alól.

Ludovicus Severus bajor fejedelem 1256-ban nejét Máriát a Brabanti herceg leányát alaptalan házasságtörési gyanu miatt Donauwertben lefejezteté, előbb leszurván komornáját, a Brembergi gróf leányát, s bánatában egy éjen át bárha csak 27 éves volt, megöszült. E vétkeért bocsánatot nyrendő, építetté a Fürstenfeldi zárdát, mellyet gazdagon ajándékozott meg.

Tények, adomák, gondolatok.

— Egy irlandi képviselő az angol parlamentben egyptár évtized előtt így festé az irhoni nép viszonyát az aristokrátiához képest: „Az ir nép rongyai, arcvonásai, beesett szemei, gunyhója, gebéi, rosz kenyere, izzadsága, lelkének széttépett ábrázata, benső kebelvilága nem hatnak reánk. Mi nekünk van szemünk és van fülünk, de nem látunk, és nem hallunk, mert nincs lelkünk. A nép emberének jobb ruháját mi viseljük; az ő arczedője a mi arcunkon piros tömötséggé változik, az ő homályos nedves szemei a mi szemünk világának fényét s erejét adja; az ő gunyhója a mi palotáink árnyéka; az ő gebéje a mi paripáink kísértete; az ő fekete kenyere a mi kalácsunknak termő földje lehetne; az ő izzadságában a mi köszivünk felolvadhatna; az ő széttépett lelke a mi divatos eszünknek réme; az ő kebelvilága a mi nyugalmunknak ágyazata, mellyen mi olly édesen tudunk mégis aludni.“

— A gyermekek akkor várnak legtöbb segedelmet szüleiktől, midőn legmesszebbre jutottak tőlük. Egy nép is akkor remél legtöbbet a gondviseléstől, midőn legjobban eltévedt.

— Egy ember 80 ezer forintot nyert a lotterian, mellyel illy gazdasági alkotmányt rendezett: vett egy földbirtokot 50 ezer forintért, épített rajta egy lakházat 15 ezer forintért, vett bele burorokat 5 ezer forintért. Még hátra levő pénzét kiadta kocsiira, ehez való szürkékre, háts paripákra, fegyverekre, vadászutyákra s t. ef. És ekkor egy tisztartót fagadott, a ki helyette gazdálkodjék. „Nagyságos uram! így szólott a tisztartó, miután körülzért a gazdaságban, hol van itt a fundus instructus? én nem látok sem ekét sem boronát, sem ökröt, sem szekeret, sem takarmányt sem vetőmagot. Mikép kezdjek én itt a dologhoz?“ — Ott van Egerben Trüger Sámuel kereskedő, ez megkért engemet, hogy ha pénzre lesz szükségem, mindenkor csak tőle kölcsönözsek. Menjen ön hozzá és vegyen fel 5 ezer forintot s kösse meg a szerződést nevében addig is, mig én berándulok. Azután vegyen a legközelebbi vásáron minden gazdasági kelléket belátása szerint, mert én magam illyesmihez nem értek, s avval foglalkozni nem is akarok; én a gazdaságban csak gyönyörködni kívánok. — „E szerint a szükségést és hasznost én reám bizza nagyságod, s maga egyedül a kellemessel kíván foglalkodni, nemde?“ — Igen, ön tökéletesen kifejezte gondolatát. Avagy nem találja ön ezt helyesnek, természetesnek? — „Oh én ezen gondoldást nagyságod részéről nagyon is természetesnek, magam részére pedig leghelyesebbnek találom; nekem teljességgel nincs kifogásom ellene. Bennem az akarat és tehetség bizonyára nem fog hibázni, nagyságodat egészen eme természetes gondolata szerint szolgáljni. Csak arra kérem, hogy legyen nagyságod is mindig olly rendithetlen ezen gondolata fentartásában, valamint én rendithetlen leszek annak végrehajtásában. Most már egészen megvagyok győződve, hogy nagyságodnak egy mély bölcseségű gondolata van, mellynek kivitelén közremunkálni: nekem is legkellemesebb örömet, hogy ne mondjam dicsőséget biztoait ügyes fáradozásom után.“ — Ugy lón, a mint gondolva volt. A tisztartó ügyes fáradozásának sikerült Trüger kereskedő szíves készsége és segélyével ő nagyságát folyvást ellátni a kellemessel, a két sáfárt pedig a szükséges- és hasznossal. Nem kellett több csak kétszer három esztendő ama mély bölcseségű természetes gondolat tökéletes végrehajtására. Mikor ki vala meritve ő nagyságának egész bölcsesége; a tisztartó megsüketült, ekkép lemondván önkint a szolgálattól, s mindaddig nem hallott egy fülére sem, mig Trüger kereskedő a maga követeléseit fejében a hat éves váltókat mintegy 48 ezer forint erejeig be nem hajtotta. Ekkor ismét jól hallott mint azelőtt, s jmar nem tisztartó hanem bérlő lett ugyanazon jószágban, mint már Trügerre szállott vagyonban. H. K.

Színházi napló.

Péntek, június 10. Először: „Mű-szeretők.“ Eredeti vígjáték 3 felv. Irta Szigligeti. E darab a gr. Karácsonyi-féle 100 aranyas pályadíjjal koszoruzott „Telivér“ versenytársa volt. Már most be lehet vallani, hogy az idej pályázat a Karácsonyi-dijra nagyon soványan ütött ki. A „Telivér“ versenytársa meglehetősen hatással adatott ugyan, de azért ez mégsem tartozik Szigligeti jelesebb művei közé. Azonban a régi tapasztalt mester keze egyben másban meglátszik rajta. Az előadás sem tartozott a jobbak közé. Egyik szereplő tulzott, a másik nem fejtett ki játékában elegendő erőt; mintha nem fogták volna föl egészen helyesen szerepeiket, vagy mintha nem is volna azokon mit és hol felfogni. Feleki ezuttal jeles volt. Hasonló dicsérettel kell megemlékeznünk Priell Kornéliáról is. Szerzőt többször kitapsolták.

Szombat, június 11. „Tündérlak Magyarhonban.“ Vígjáték 2 felv.

Vasárnap, június 12-én. A színház zárva volt.

Hétfő, június 13. „Szép juhász.“ Eredeti népszimű 3 felv. Irta Szigeti.

Kedd, június 14. „Vanda.“ Eredeti opera 3. szakaszban, tánczokkal. Zenéjét szerette Doppler Ferencz.

Szerda, június 15. Másodszor: „Mű-szeretők.“ Eredeti vígjáték 3 felv. Szigligetitől.

Csütörtök, június 16. Bignio javára „Észak csillaga.“ Opera 3 felv. Zenéjét szerette Mayerbeer.

Szerkesztőtől mondanivaló.

4524. Bécs. A „homoeopathiát“ nem kérjük. Az újabb sürgöny is megérkezett, s a címzet (adresse) ismét hiányzik benne. Az utalvány régen lesi az elküldés lehetőségét. Tudja ön, hogy a régi leveleket nem gyűjtjük.

4525. Csetnek. S. J. Mulatságos két adoma, szóval elmondva, s az illető egyéneket ismerve, házi használatul. Irásban elvész főérdeke.

4526. Kris. Gr. D. E. arcképét nem adhatjuk jelenleg. Mindazáltal a reményről nem mondottunk le. Kívánatos, hogy ez arckép is foglalja el méltó helyét gyűjteményünkben.

4527. Gräfenberg. B. J. Szíves üdvözlétünket. Az ajánlatot örömmel fogadjuk. Ön írói munkásságának egyéb jelét is szívesen fogadnók.

4528. M.-Vásárhely. Y. Z. A cikket eddig halasztottuk; végre is arra kell önt kérnünk, hogy a tárgy fontosságánál fogva annak egy nagyobb politikai lapban keresen ille ő helyet; mi csupán a viszhangozásra szorítkozhatnánk.

4529. Brassó. J. P. Bizonyos, hogy a lapot gyorsabban és rendesebben kaphatja ön postán, mint könyváruosi uton.

4530. Nagy-ag. Montebello nevű hely sok van Olaszországban. A mellyről ön kérdezősködik, az Szárdiniában van, s nem Lombard-Velenorében Vicenza mellett. Jövő számunkban bővebb s rajzokkal kísért leírását reméljük közölhetni.

4531. B.-Gyarmat. K. I. Ne adjuk még ki most e cikket. Először sok van benne, s mit mindjárt itt kellene megczáfolni; másodszor olvasta ön, hogy „választ“ ígérték a kérdéses rópiratra. Ezt be kell várnunk, s idő előtti felszólalásokkal ne ártásunkintézetünk hitelének. Bizunk a válaszmány örködő figyelmében is.

4532. Kolozsvár. Gy. P. A megbízásban el fogunk járni, s tudósításunkkal sietni. Az időviszonyok dacára is kedvező kilátásunk van jó eredményre.

4533. S.-A.-Ujhely P. S. és

4534. Sümegh H. Gy. Igen apró részletekkel teljes tudósítások vidéki színészek előadásairól, mellyek minden érdekűket vesztik, midőn illy későn kell világ elé kelniök. Általános jellemzéseket kérünk, röviden, élénken, híven.

4535. Pest. F. György. Az ok a jelen pénzüviszonyokban rejlik s a kiadások növekedésében. Részletekkel nem szolgálhatunk, nem tartozván hatáskörünkbe a kezelés anyagi része.

4536. Almás. St. A. A „méltányos követelés“ teljesülése gondjaink egyik főtárgyát képezi. Eddig helybeli müintézetünk hiányossága állott nagy akadályul. Német lapnak könnyű; rendelkezésére áll egész Németország. De bizony ön veünk együtt iparkodásaink sikerében. — A szöveg közé nyomott rajz minden nagyobb igény nélkül volt közölve, pillanatnyi használatra, s az itteni segédeszközök egyik igen szerény kifolyása. — Különb az ön következtetése ez esetben épen nem áll. C-upan csak fametszésnél nem tenne a példányok száma különbséget. De kórajznál? Az egészen más. A mellékletek költségessége ez esetben a példányok számával aránylagosan növekedik. Tenni akarjuk s fogjuk a lehetőt. Miért adatá ön ki a nekünk küldött cikket másutt? Sajnáljuk önkénytelen késedelmiünket.

HETI NAP T Á R.

Hó- és hetinap	Katholik. és Protest. napár	Gör.-orosz napár	Nap- kelet nyug.		Izraelit. napár	Hold- kelet nyug.		
			o.	p.		o.	p.	
Június			Június		Siván			
19 Vasár	B Sz. Hár.	B Sz. H.	7 D I M. sz.	4 4	7 57	17	10 44	7 32
20 Hétfő	Jézus sz. vére	Gyáriás	8 Péter büjt.	4 4	7 58	18 Salam.	11 3	8 40
21 Kedd	Alajos	Alajos	9 kezdete	4 4	7 58	19 (man)	11 17	9 47
22 Szerda	Kriszt Paul.	Ákos. Al.	10 Timoth.	4 5	7 58	20 Szelig.	11 32	10 53
23 Csütört.	Urnappa	Szidonia	11 Emanuel	4 5	7 59	21 (báb)	11 47	11 59
24 Péntek	Ker. János	Iván	12 Onuphr.	4 5	7 59	22 Z. ro	*	1 8
25 Szomb.	Prosper püsp.	Eulog	13 Aquilina	4 6	7 59	23 Sab.	0 3	2 22

Holdnegyed: ☾ Utolsó negyed 23-án délután 3 óra 48 perczkor.

TARTALOM.

Rácz Sámuel (arckép). Kátai Gábor. — Szülöföldemen. Somogyi Ignác. — A csillagos ég. — Szapáry Péter (két képpel). Sárváry Béla. — A kohalmi gyógyforrás. — László Károly levelei Amerikából. V. — Tarh. z. : Kakas Márton a színházban. — Viadal a rozmarokkal (képpel). — Egy jölvő holgy Kemenesalján. — Irodalom és művészet. Ipar, gazdaság, kereskedés. Közintézetek, egyletek. Mi újság? Egyveleg. Tények, adomák, gondolatok. Színházi napló. Szerkesztői mondanivaló. Heti naptár.

A Politikai Ujdonságok 24-ik számának főtartalma: A Magentai ütközet. — A harcztérről. — A milánói mozgalom június 4. és 5-én. Heti krónika. — Tareza: A megváltozott olasz csatatér. — Vidéki közlemények: Somogy, T.-Igar stb. Rendes rovatok. Börze. Lotteria-huzás stb.

Felelős szerkesztő: Pákh Albert (lak. uri-utca 12. sz.)